

Lunds Universitet
Socialhögskolan
Campus Helsingborg
C-uppsats, SOL 611
Framlagd ht-2006

Empowerment

Vetenskapligt paradig eller politisk kameleont?

Författare: Teres Pettersson

Handledare: Staffan Blomberg

Abstract

Author: Teres Pettersson

Title: Empowerment – vetenskapligt paradigm eller politisk kameleont?

Supervisor: Staffan Blomberg

Assessor: Lars Harrysson

The purpose of this study was to examine whether the success of the concept of empowerment in the field of social science can be explained by referring to it as the new paradigm replacing the former paternalistic era. Therefore, I investigate if the character of its history, domicile and practice has the same distinguishing features as the scientific progress. The analysis is based on Thomas Kuhn's definition of a scientific paradigm through the concepts of consensus, crisis and revolution. I also look for alternative ways to explain the sudden appearance of empowerment at the world agenda.

Due to the lack of a uniform definition of the concept and the absence of common approaches in the stimulation of empowerment it's difficult to argue that the situation is marked by consensus. The discussion about empowerment was intensified in Sweden as the economic crisis in the beginning of the 1990's evolved, which led to that the legitimacy of the welfare state was seriously questioned. Therefore, one could argue that today we find ourselves in between two paradigms, which means that existing scientific views, strategies and approaches have been questioned but that the outcome of the discussion is uncertain.

There are also reasons to question that the so called "paternalism" has been a universally prevailing paradigm, excluding all alternative ideas. Among other things it was possible to identify forces in the Swedish social-politics that have been almost the opposite of "the social engineers", and rather similar to empowerment. From this I draw the conclusion that it is hard to explain the success of the concept by referring to it, as it is often described in the literature, as a new paradigm.

An alternative explanation could be that the success of the concept has to do with ideological and political changes in today's society. From a political perspective of conflicts it is arguable that the Swedish welfare discourse that has dominated for a long time for the moment finds itself in a secondary position to a more liberal discourse. This has been made possible by using the concept of empowerment to emphasize the individuals freedom and own responsibility in discussions about welfare politics and service.

Key words: empowerment, paradigm, social science, social politics.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Problemformulering.....	1
Syfte.....	1
Tidigare forskning.....	2
Teorier och perspektiv.....	3
Metod och material.....	5
Textkategorisering och urval.....	6
Metodens för och nackdelar.....	7
Avgränsningar.....	8
Etiska överväganden.....	9
Källkritisk Diskussion.....	9
Fortsatt framställning	9
Resultat	10
Begreppsutredning	10
Politiska debatten.....	10
Sammanfattande analys av politiska debatten.....	16
Litteraturen om praktiken.....	17
Sammanfattande analys av litteraturen om praktiken.....	25
Exempel på Praktik	26
Presentation av informanter.....	26
Intervjusammanställning.....	28
Diskussion	36
Litteraturförteckning	41

Inledning

Problemformulering

Innan jag började skriva den här uppsatsen hade begreppet *empowerment* förbryllat mig en viss tid. Under vårterminen 2006 bodde jag och min familj i Argentina som var under återhämtning efter den ekonomiska kris som drabbat landet med alla dess förödande konsekvenser. I kvällstidningar, kurslitteratur och i folkmun talades och skrevs det mycket om alla de sociala rörelser som uppstått i protest mot hur landet skötts och hur dessa förenat sig i högljudd kritik mot regeringen. Inte sällan användes ordet "empoderamiento" för att beskriva dessa processer. Jag drog mig till minnes att när min mamma några år tidigare skrev om skolsköterskans roll i elevvårdsarbetet tog hon upp empowerment som en viktig faktor för elevernas hälsa. Ett tredje sammanhang jag hade hört begreppet var i en debatt om ekonomisk utveckling där det hävdades att bistånd var förtryckande överförmynderi och att empowerment var den nya tidens sätt att hjälpa fattiga länder. Hur kan det komma sig att ett och samma begrepp används i så skilda sammanhang? Hur kan vi förklara att empowerment blivit ett så vanligt uttryck inom olika samhällsvetenskapliga fält?

Eftersom denna ansats skulle vara alldeles för bred för en c-uppsats bestämde jag mig för att först göra en översiktlig genomgång av en del litteratur om empowerment för att leta efter ett mer avgränsat område som ändå skulle kunna bidra till svaret. Det stod snart klart för mig att många av författarna talade om begreppet som ett nytt vetenskapligt paradig som ersatt "paternalismen" eller "professionalismen" inom områden som hälso- och sjukvård, socialpolitik, socialt arbete och ekonomisk utveckling. Begreppets framgångar tillskrivs i dessa sammanhang det faktum att det representerar en ny vetenskaplig epok som genom sin överlägsenhet omkullkastat tidigare synsätt och metoder. Jag har valt att, istället för att undersöka alla tänkbara förklaringar till begreppets popularitet, i första hand lyfta fram denna återkommande beskrivning och granska den med kritisk blick. I denna uppsats blir därför min frågeställning: Står empowerment för ett nytt vetenskapligt paradig eller kan denna beskrivning ifrågasättas och i så fall hur?

Syfte

Att undersöka karaktären av begreppet empowermentns historia, hemvist och praktik genom delfrågorna:

hur och av vem definieras och används begreppet?

hur praktiseras och stimuleras empowerment?

hur ser sambandet litteratur – praktik ut?

Tidigare Forskning.

I den här uppsatsen försöker jag ”med distans” undersöka begreppets framgångar. Med detta menar jag att jag försöker titta på empowerment ”uppifrån”, kartlägga och se samband mellan olika områden.

Empowerment är inget ovanligt begrepp i de vetenskapliga databaserna. Bara i den internationella elektroniska databasen *Elin* får man tusentals träffar på ordet och en sökning i *Artikelsök* ger ett 50-tal träffar. Trots att det finns **gott om** forskning kring begreppet har det emellertid varit svårt att hitta litteratur som intresserat sig för just den här aspekten av empowerment, det vill säga frikopplat från ett specifikt område. Den litteratur jag kommit över om empowerment behandlar nästan uteslutande begreppet utifrån ett avgränsat fält där det har en egen definition och innebörd och inte sällan beskrivs just som det nya paradigmet. Det finns ett tiotal avhandlingar från de svenska universiteten där empowerment är ett av ämnesorden, exempelvis Karin Renblads forskning om funktionshindrade och empowerment från 2003 eller Hanna Arnesons avhandling om arbetslivet från 2006, som båda ingår i min begreppsutredning. De flesta av författarna har en inledande men kortfattad genomgång av begreppet. En del konstaterar att det finns många olika användningsområden¹ för att direkt följa upp iakttagelsen med den definition som är aktuell för dem. Detta innebär att många forskare har uppmärksammat problemet med begreppets flytande gränser, men inte undersökt saken närmare, vilket ju är helt naturligt, då begreppet i deras arbeten fyller en annan funktion. Det finns även en del forskning som mer grundligt undersöker de processer som ibland beskrivs som empowerment, deras ambition, innebörd och konsekvens. Ett exempel är Sven Jarhags avhandling ”Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande”, från 2001, i vilken han granskar det reella genomslaget av formuleringar i lagtexter, främst LSS, om ökat deltagande och personlig utveckling för funktionshindrade.² Inte heller här är huvudfokus begreppets framgångar i det större sammanhanget.

Alec Carlberg skriver att det just från ”*samhälls- och socialvetenskapligt håll*” vuxit fram en skepsis mot begreppet då man anser att det blivit för mycket av ett modeord, att det råder brist på definition och entydighet och att innebörden urholkats.³ Trots att det inte verkar som om någon har forskat på området innebär denna ståndpunkt indirekt en kritik mot dem som hävdar att empowerment är den nya tidens vetenskap. Den enda författare jag hittat som har ett mer övergripande perspektiv på empowerment och sätter in begreppet i ett större diskursivt sammanhang är Lars Trägårdh som är professor i europeisk historia vid Columbia University i New York, även

¹ Werkö (2000) s. 176.

² Jarhag (2001)

³ Carlberg (2005) s. 7.

om hans huvudfokus är den politiska debatten.⁴ Några direkta förklaringar till varför begreppet blivit så stort ger han emellertid inte.

De svårigheterna jag stött på med att finna forskning som intresserat sig för denna aspekt av begreppet är en av anledningarna till pilotkaraktären på mitt upplägg.

Teorier, begrepp och perspektiv

Då jag i den här uppsatsen frågar mig om empowerment är ett nytt vetenskapligt paradigm inom det samhällsvetenskapliga fältet har jag valt att hänvisa till teorin som ursprungligen använde begreppet.

Den som framförallt förknippas med paradigmbegreppet är 1900-talsfilosofen Thomas Kuhn. Han myntade uttrycket i början av 60-talet i den ofta refererade boken: ”De Vetenskapliga Revolutionernas Struktur”.⁵ I denna skrift beskriver han vetenskapen som ett kampfält där sättet att tolka och beskriva verkligheten styrs av normer inom ett rådande paradigm. Inom paradigmet fortskrider det vetenskapliga arbetet som en påbyggnad som legitimerar vad man tidigare kommit fram till, vilket Kuhn kallar för ”normalvetenskap”.⁶ I slutdiskussionen kommer jag att använda mig av begreppen *konsensus*, *kris* och *revolution* som all är centrala i hans beskrivning av den vetenskapliga utvecklingen.

När det bedrivs normalvetenskap råder det *konsensus* kring vissa vetenskapliga premisser och alla vetenskapsmän inom ett paradigm arbetar efter vissa utgångspunkter som anses vedertagna. Gemensamma definitioner, metoder och tillvägagångssätt är en förutsättning för att vetenskapen skall kunna fortskrida. Kuhn menar nämligen att eftersom det finns så många sätt att beskriva verkligheten på som alla kan vara delvis relevanta, måste det finnas ett synsätt som för tillfället är överlägset de andra så att man kan komma vidare till nästa steg och inte hamna i en ständig diskussion om samma sak.⁷

Krisen har en central roll i uppkomsten av nya vetenskapliga teorier som uppstår först då de normala problemlösningsaktiviteterna brutit samman och inte längre svarar till de aktuella problemen man tampas med.⁸ Denna känsla av otillräcklighet frammanar i ett längre perspektiv en krisreaktion som alltså är förutsättningen för en revolution.⁹ Först följer emellertid en ”mellanperiod” där inget sätt att uppfatta världen dominerar. Det råder stagnation och brist på utveckling. Det krävs en ny upptäckt eller insikt för att den ena sidan skall överbevisa den andra så att konsensus åter kan upprättas, antingen genom att det rådande paradigmet bevaras eller att ett nytt införs.¹⁰

⁴ Trägårdh (2000) s.9.

⁵ Filosofisk tanke s. 131.

⁶ Kuhn (1997) s. 20-26.

⁷ Kuhn (1997) s. 27.

⁸ Kuhn (1997) s. 68-69.

⁹ Kuhn (1997) s. 82.

¹⁰ Kuhn (1997) s. 19-23.

Den vetenskapliga utvecklingen avancerar således via *revolutioner* som, efter en ny upptäckt eller ett omvälvande genombrott, innebär ett uteslutande av konkurrerande verklighetsuppfattningar. Newtons upptäckt av tyngdlagen är ett konkret exempel. Valet mellan olika paradigmer är valet mellan två oförenliga sätt att uppfatta världen på.¹¹ Detta innebär att det krävs ett paradigmskifte för att ett nytt begrepp skall vinna gehör som ett sätt att beskriva verkligheten.¹²

Jag har även sökt efter alternativa teorier som kan förklara vilka processer som döljer sig bakom ett begrepp som empowerment och dess plötsliga uppdykande på agendan för. Den som jag funnit mest användbar är *Norman Faircloughs* s.k. ”*kritiska diskursanalys*”, eller i alla fall delar av den.

Enligt denna författare, som brukar räknas som en av Foucaults efterföljare i den diskursanalytiska skolan, kan man genom att analysera ett konkret språkbruk (vilket han kallar för diskursiv praktik) och sätta in det i ett större socialt sammanhang få kunskaper om sociala maktstrukturer och om sociala, politiska och ideologiska förändringar i samhället. När man studerar ”texter” (ord, artiklar, böcker, tal, debatter och bilder), hur de används och i vilka sammanhang kan man alltså även få inblick i större förändringsprocesser i samhället.¹³ Orsaken är att varje kommunikationstillfälle kännetecknas av ett dialektiskt förhållande till andra sociala praktiker genom historien. När någon säger eller skriver något är detta både en avspeglning av historien och samtidigt en påverkan på den genom att den antingen bevarar en traditionell struktur (genom att uttrycka sig på ett konventionellt sätt) eller förändrar den (genom att introducera ett nytt begrepp eller ge en ny innebörd till ett gammalt).¹⁴ En ”kreativ praktik” kan således avspegla en sociokulturell förändring. Fairclough introducerar alltså en tanke om att den begreppsliga världen är något man kan förändra och på så sätt också förändra världen. Om vi börjar uttrycka oss annorlunda kan detta leda till att världen blir annorlunda och i bästa fall motverka förtryckande maktstrukturer i samhället.¹⁵

En samhällsförändring som Fairclough identifierat genom denna typ av analys är det han kallar för ”*marketization of discourse*”. Detta innebär att det som han benämner välfärdsdiskursen, som varit rådande inom de flesta välfärdsstater när de byggt ut sina system efter vad man ansett vara medborgarnas rättigheter, håller på att kolonieras av en nyliberal konsumtionsdiskurs. Detta har skett genom att allt fler s.k. kommunikatörer börjat tala om patienter som individuella konsumenter istället för medborgare med inneboende rättigheter.¹⁶

¹¹ Kuhn (1997) s. 81-82.

¹² Kuhn (1997) s. 23.

¹³ Fairclough (1992) s. 67-68.

¹⁴ Fairclough (1992) s. 68.

¹⁵ Fairclough (1992) s. 80.

¹⁶ Fairclough (1992) s.77.

Den kommunikativa händelse man vill studera är på en och samma gång en text, en diskursiv praktik (produktionen och konsumtionen av texten) och en social praktik. Dessa tre dimensioner måste alla tre inbegripas i analysen. Först ser man till textens formella egenskaper, sedan till de konsumtions och produktionsprocesser som är förbundna med texten och slutligen den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av. För den sistnämnda dimensionen måste man ta andra sociologiska eller kulturteoretiska perspektiv till hjälp för att förstå den bredare bakgrunden. I detta arbete kommer jag att anlägga ett *konfliktperspektiv* för att försöka förstå denna bredare kontext. Den konflikt jag syftar på i detta sammanhang är debatten mellan högern och vänstern angående synen på statens roll i välfärdspaketet. Skillnaderna i uppfattningen om vilken princip som skall ha företräde: den om individens frihet eller den om jämlikhet och rättvisa, och hur stort ansvar som skall tilldelas staten i levereringen av välfärden, har skapat en oavbruten debatt som hela tiden återkommer i nya skepnader.

Det är emellertid i den andre av de tre dimensionerna som själva förändringspotentialen ligger då det är där som kommunikatören har möjlighet att bevara eller förändra rådande sociala strukturer.¹⁷ Ett konkret exempel är att börja tala om en hygien-tekniker istället för en städtant i ett försök att höja dennes status.

Min intention är inte att göra en fullständig diskursanalys utan att använda mig av vissa av Faircloughs centrala tankar om att introducerandet/ett ökat användande av ett nytt begrepp kan avspegla förändringar i ett större socialt sammanhang och kan vittna om att en viss politisk eller ideologisk inriktning vunnit framsteg.

Metod och material

För att närma mig svaren på den inledande problemformuleringen har jag valt att samla in ett brett material som inte nödvändigtvis går så djupt men som innebär en första kartläggning av de dimensioner där begreppet kan tänkas förekomma. Syftets genomförande kräver ett underlag som täcker flera olika nivåer som jag valt att kalla ”den politiska debatten”, ”litteraturen om praktiken” och ”exempel på praktik”. Den första är den mest generella, den andra utgör en mellannivå och den sistnämnda bjuder på begreppets mest konkreta innebörder. Den politiska debatten och litteraturen om praktiken utgör tillsammans en begreppsutredning av empowerments förekomst och olika betydelser i litteraturen vilket tillägnats genom litteraturstudier. Exempelen på praktik är ett sätt att undersöka vad utövandet av empowerment kan innebära och underlaget kommer från kvalitativa intervjuer. Detta sätt att presentera materialet möjliggör jämförandet av sättet att ”prata om” empowerment med ”utövandet av” detsamma och en överblick över om genomslaget varit lika stort i

¹⁷ Fairclough (1992) s. 75.

praktiken som i politiken och litteraturen, vilket har relevans för besvarandet av min frågeställning. Min forskningsdesign utgörs således av två olika metoder: litteraturstudier i kombination med en kvalitativ ansats¹⁸ och det insamlade materialet består av två sorters data: texter, i form av böcker och dokument samt skriftliga anteckningar i form av transkriberade intervjuer.¹⁹

Under intervjuerna har jag haft en delvis strukturerad frågeguide vilket innebär att jag haft ett underlag på sex punkter som checklista för samtalen. Möjligheten för öppna svar och reflektioner har emellertid varit stor.²⁰ Samtalen spelades in på minidisc och transkriberades till skriftliga anteckningar. Meningsinnehållet analyserades i anteckningarna genom att markera de stycken som av relevans för de olika punkterna. De mest talande delarna av dessa stycken formulerades i mer standardiserad form, s.k. kodning. Det kodade materialet har sedan kondenserats, d.v.s. lyfts ut från det övriga materialet och rekontextualiserats, d.v.s. sammanfattats och presenterats på ett strukturerat sätt.²¹ Det presenterade materialet är således min version av berättelserna. Fördelen med detta tillvägagångssätt är att framställningen blir mer sammanhängande. En nackdel är att den oundvikligen färgas av min förförståelse och mitt språk.

Det insamlade materialet används avslutningsvis på tre olika, men kompletterande, sätt för att svara på frågeställningen. Först jämför jag mitt insamlade material med teori om vetenskaplig utveckling, sedan ser jag om det utifrån samma material finns andra sätt att ifrågasätta paradigmet för att avslutningsvis undersöka alternativa förklaringsmöjligheter som i så fall innebär ytterligare ifrågasättande av empowerment som ett nytt paradigm.

Textkategorisering och urval

Den presenterade litteraturen har sin utgångspunkt i sökningar på Elin, stadsbibliotekets katalog, Lovisa och Libris och har kategoriserats i olika steg. En första grovindeling gjordes efter de två rubrikerna ”den politiska debatten” och det jag kallar för ”litteraturen om praktiken”. Texterna sorterades efter om den beskrev ett konkret användningsområde och empowermentets aktualitet där eller om begreppet diskuterades mer ur ett politiskt perspektiv i förhållande till diskussioner om välfärdssystem och socialpolitik. Det finns författare som återkommer i båda kategorierna, exempelvis *Forsberg & Starrin*, som i olika avsnitt i samma bok behandlar den politiska dimensionen och sedan fördjupar sig i konkreta områden.

¹⁸ Johannessen & Tufte (2003) s. 54.

¹⁹ Johannessen & Tufte (2003) s. 105.

²⁰ Johannessen & Tufte (2003) s. 87.

²¹ Johannessen & Tufte (2003) s. 109-114.

Urvalet av litteratur som presenteras under ”den politiska debatten” syftar till att exemplifiera olika synsätt på samma fenomen och att beskriva hur de politiska diskussionerna kring begreppet har kunnat se ut.

Presentationen av ”litteraturen om praktiken” utgår enbart efter en sökning i Libris på ordet empowerment, som gav ca 600 träffar. Genom böckernas (de som inte placerats under den politiska debatten) abstract försökte jag skaffa mig en uppfattning om vilken sorts praktik de beskrev och placerade in dem i olika kategorier, exempelvis *empowerment och kvinnor*, *empowerment inom managementteori* osv. Dessa presenteras mer i detalj på s.17. På så sätt åskådliggjordes i vilka olika sammanhang begreppet förekommer och med vilken frekvens. En första utrensning av områden som bara hade ett fåtal träffar följde. Urvalet är således i första hand kvantitativt och orsaken till detta är enbart tidsrelaterad. En konsekvens är att jag inte kan ge en fullständig bild av begreppets alla användningsområden men besvarandet av min frågeställning bör inte påverkas nämnvärt. Som vi kommer se är en av mina poänger att det finns många olika definitioner av begreppet vilket motsäger Kuhns tankar om konsensus som utmärkande för ett paradigm. Om jag studerat alla områden hade detta inte kunnat leda till en mindre definitionsspridning, enbart till att utöka den, vilket bara styrkt resonemanget.

För varje resterande område valdes två-tre källor ut för närmre studier och här var tillgängligheten en helt avgörande faktor. Litteraturen systematiserades efter frågorna: - Hur definieras empowerment? – Vilken är målsättningen? – Hur anser man att empowerment uppnås? Och: - Vem eller vad menar man bör stärkas?

All litteratur gav inte svar på alla frågor. Det som presenteras kan ses som exempel på vad begreppet kan stå för i olika sammanhang. Det finns förmodligen innebörder eller oliktankare inom fälten som jag inte läst.

Presentationen av de olika områdena har dessutom justerats i efterhand för att matcha de områden vars praktik jag sedan tittar närmre på, vilka beskrivs mer ingående.

Gränsen mellan en del av områdena var ibland förhållandevis flytande. Litteraturen om kvinnor och empowerment behandlar exempelvis även handikapp, hälso- och sjukvård o.s.v. Placeringarna har gjorts efter vad jag uppfattat vara bokens huvudfokus. En bok om funktionshindrade kvinnor kategoriserades, för att ta ett exempel, under empowerment och kvinnor, då jag gjorde tolkningen att författaren i första hand utgick från attributet kvinna och i andra hand funktionshindrad när en annan källa med samma dubbla grund istället hamnade under handikapp/funktionshinder. Ett annat klargörande som behöver göras handlar om hur jag skilt ut socialt arbete från kategorin hälso- och sjukvård. På många fronter har de stora beröringspunkter. Litteraturen om socialt arbete skriver dock

mer ur ett myndighetsperspektiv till skillnad från en vårdande utgångspunkt vilket innebär att det handlar mer om relationen socialarbetare - klient än om klientens hälsa.

Urvalsprocessen för exemplen på praktik beskriver jag närmre på s.26. Generellt kan dock sägas att den skett strategiskt efter lämplighet tills skillnad från slumpmässigt och efter principen: ”urval med maximal variation i fråga om centrala kännetecken”.²² då tanken är att de skall representera olika användningsområden. Eftersom det är det sociala arbetets praktik jag studerar kom detta att styra den fortsatta urvalsprocessen. Områden som bistånd och utveckling, kvinnor och empowerment och företagsekonomi föll bort då det visade sig svårare att få tag i socionomer även om det säkert finns många verksamma inom dessa fält.

Metodens för och nackdelar

Metodblandningens främsta fördel är att empirins indelning i tre nivåer möjliggör analyserandet av dem var och en för sig och i relation till varandra. Att ”plocka isär” ett begrepp på detta sätt är att underlättar den s.k. felsökningen, vilket innebär att om jag skulle komma fram till att empowerment med svårighet kan beskrivas som ett nytt paradig kan jag även mer konkret redogöra för varför och beskriva var den felar

Förutom vad som redan nämnts finns det en del svagheter med min metod. Först och främst har jag inte uteslutande fokuserat på en av nivåerna. Under arbetets gång har jag tvekat mellan alternativen att antingen behandla begreppsgenomgången utifrån litteraturen som bakgrund till min undersökning av praktiken eller att behandla alla tre nivåerna som lika viktiga delar som underlag för min diskussion. På grund av problemformuleringens karaktär ansåg jag att jag behövde ”scanna” ett större område, och flera olika nivåer, för att kunna närma mig svaret. Istället för att säga mycket om lite, som sig bör i en C-uppsats, säger jag lite om mycket. Detta hänger även ihop med en annan tveksam omständighet med mitt material som ligger i undersökningen av praktiken. Det är svårt att säga någonting överhuvudtaget om praktiken utifrån en representant från ett område. Vad exempelvis en skolsocionom av kanske hundra i en kommun säger om ämnet kan omöjligt representera hela kåren, det kan till och med vara direkt missvisande. Denna vacklande reliabilitet är vidare svår att mäta på grund av att jag inte hittat liknande undersökningar att jämföra med.²³ Detta är en av anledningarna till att jag inte velat att exemplen på praktik skall vara fokus i uppsatsen. Presentationen kan istället tolkas som en temperaturavläsare, eller en pilotundersökning, av empowermentns dimensioner som eventuellt kan ligga till grund för formulerandet av hypoteser kring orsakerna till begreppets spridning.

²² Johannessen & Tufte (2003) s. 84-85.

²³ Johannessen & Tufte (2003) s 28.

En annan tveksamhet i mitt tillvägagångssätt är att alla informanter inte säger sig arbeta efter empowerment även om de medger att perspektivet finns närvarande, vilket ifrågasätter validiteten.²⁴ Hur väl representerar de egentligen empowerments praktik? Detta skulle eventuellt kunna ha beröringspunkter med den sk kontrolleffekten som innebär att människor ibland ändrar beteende vid observation.²⁵ När man vet att man blir granskad kanske man inte vågar stå för ett begrepp som empowerment även om man gärna använder det i andra sammanhang. Ett sätt att föregripa detta hade varit att börja forskningsprocessen med att undersöka vilka som använder begreppet, risken hade då varit att jag inte fått tag i några informanter.

Avgränsningar

Vad gäller avgränsningar har den viktigaste redan nämnts i inledningen. Det egentliga problemområdet handlar om hur man kan förklara begreppets spridning och snabba uppdykande på agendan, men jag har valt att kritiskt granska en beskrivning som återfinnes i litteraturen. Det finns säkerligen många olika sätt att ta reda på detta och som inte tas upp i mitt arbete.

Urvalsprocessen av litteratur och intervjuobjekt har också inneburit en del avgränsningar. Som vi kommer att se används begreppet inom många olika områden, jag har valt att belysa dem som har mest relevans för mig som blivande socionom och som är någorlunda ofta förekommande. Exempelvis nämns bara det företagsekonomiska området överskådligt, likaså feministisk tradition och forskning.

Etiska överväganden

Etiska problemställningar uppstår när forskningen direkt rör människor, som vid en intervju. Jag har emellertid inte träffat klienter eller utsatta personer utan endast socionomer i sin yrkesroll. Därför har jag inte haft några större etiska betänksamheter men varit aktsam kring informations-, samtyckes-, konfidentialitet och nyttjandekraven.²⁶

Källkritisk diskussion

Jag har gått igenom en hel del litteratur om politik och ibland inte riktigt vetat om den skulle behandlas som ett inlägg i den politiska debatten eller som litteratur om densamma. Hur skall man exempelvis tolka det faktum att Lars Trägårdh som tillsynes har en objektiv blick på begreppet ger ut ”Empowerment och Egenmakt” hos tankesmedjan Timbro där han dessutom hävdar att den borgerliga ansatsen att introducera begreppet lyckats bättre än SSUs försök? I de fall jag varit

²⁴ Johannessen & Tufte (2003) s. 47.

²⁵ Johannessen & Tufte (2003) s. 253.

²⁶ Johannessen & Tufte (2003) s. 63.

tveksam har jag försökt backa upp påståendena med annan litteratur som ändå understödjer samma tes. Jag har även använt litteratur från andra tankesmedjor, exempelvis vänsterinriktade Agora, men som varit enklare att sortera in som inlägg i debatten. Bland den övriga litteraturen om praktiken har det ibland varit svårt att avgöra hur ”seriös” den är. Detta borde inte utgöra något större problem eftersom syftet i detta fall endast är att beskriva hur begreppet används i litteraturen och jag har försökt använda olika källor för varje område för att säkra trovärdigheten.

Fortsatt framställning

Den fortsatta framställningen består av resultatframställningen följt av en diskussion där jag analyserar mitt material utifrån de teorier och perspektiv jag presenterat ovan. I resultatframställningen börjar jag på den mest generella nivån, d.v.s. genom begreppets politiska dimension, för att via det jag kallar litteraturen om praktiken och som jag betraktar som en mellannivå, successivt snäva in området och slutligen landa i det sociala arbetets praktik. Förutom den kvalitativa (djupdykningen) förtjänsten av att börja generellt och sluta konkret motiverar två andra aspekter detta upplägg. Först och främst avspeglar det begreppets förekomst i kronologisk ordning. Framställningen börjar på 60- och 70 talen och slutar i nutid. Dessutom ansåg jag att analysen av den praktiska nivån kräver en begreppsutredning som bakgrund. Det föll sig därför naturligt att placera exemplen på praktik sist.

Resultat: Begreppsutredning

Denna inledande begreppsgenomgång av empowerment har jag valt att dela in i två avsnitt: *den politiska debatten* och *konkreta användningsområden*. Motiveringen är att den litteratur jag gått igenom antingen behandlat empowerment i generella termer som ett inlägg i en politisk debatt om hur välfärdssystemen och socialpolitiken bäst utformas eller beskrivit en specifik verksamhet eller ett område och hur begreppet kan/bör användas där. Med detta menar jag inte att det finns en solklar skiljelinje dem emellan eller att de som är verksamhetsspecifika inte kan ha politiska utgångspunkter eller drivkrafter. En av de tidiga texter som behandlade empowerment var, vilket jag återkommer till i nästa stycke, J. Rappaports ”In praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment over Prevention” från 1981. Denna var en klar och uttalad kritik mot den amerikanska välfärdsstaten under 70-talet. Bok dyker upp som huvudsaklig källa till hur begreppet tolkas i några av de mer

specifika texterna.²⁷ Det är rimligt att tänka sig att de källor som tas upp påverkar hur begreppen tolkas i just de sammanhangen.

1) Den politiska debatten:

Jag kommer här att pendla mellan debatten i USA, Sverige och Argentina då det var i Nordamerika som begreppet myntades och fortfarande används mest och de andra är de länder jag senare undersöker närmare. Avsnittet avslutas med en sammanfattande analys av begreppets politiska dimension.

Begreppets ursprung i USA

Begreppets första uppdykande måste placeras inom den politiska debatten då det sker i samband med att amerikanska medborgarrörelser, som exempelvis de som kämpade för svartas rättigheter, blir allt mer högljudda under 1960-talet.²⁸ I dessa sammanhang handlade empowerment om att utsatta grupper skulle mobilisera sig för att ta sig ur socialt utanförskap och vanmakt.²⁹ Empowerment i denna betydelse kom ganska snabbt att plockas upp av samtida amerikanska vänsterrörelser, bland annat "The New Left" som var en ny teoretisk ansats eller tolkning av Marx skrifter utifrån ett amerikanskt perspektiv. Uttrycket blev under denna period även ett framträdande slagord för den feministiska kampen.³⁰ Under 70-talet började en del amerikanska folkhälsoarbetare använda sig av begreppet i en kritik mot hur man såg att individerna glömdes bort i utformandet av olika program i fattiga områden och att man lyssnade mer till professionella än till individerna själva. Man såg fortfarande staten som främsta resursgivare men menade att man mer skulle arbeta under parollen "hjälp till självhjälp", dvs. ge resurser så att individerna själva kunde mobilisera sig på olika sätt och framförallt att de själva skulle få vara med och bestämma och utforma den hjälp man behövde.³¹ År 1976 kom boken "Black Empowerment" av Barbara Solomon som beskrev just den svarta medborgarrörelsens mobilisering vilken anses vara en milstolpe i begreppets historia.³² Författarinnan har kommit att bli en symbol för vänsterinriktade socialarbetare och sociologer.³³

Fram tills 70-talets andra hälft var således begreppets politiska hemvist främst den vänstra halvan av den politiska skalan. Det hade handlat om social mobilisering av utsatta grupper där man såg staten som en resursgivande institution. Samtidigt som begreppet fortsatt att förknippas med denna

²⁷ se exempelvis Fetterman m fl (1996) & Forsberg, E. & Starrin, B. (1997).

²⁸ Cruikshank (1999) s. 68.

²⁹ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.5.

³⁰ Cruikshank (1999) s. 67.

³¹ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.5.

³² Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.9.

³³ Trägårdh, L. (2000) s. 19.

tradition började begreppet ungefär vid denna tidpunkt även dyka upp i texter med andra politiska utgångspunkter. Peter L. Berger och Richard John Neuhaus publicerade år 1977 boken: "To Empower People: the Role of Mediating Structures in Public Policy", i vilken de gav begreppet en ny innebörd utifrån ett högerperspektiv. De menade att välfärdsstaten förstörde de naturliga krafter som fanns hos samhällets andra institutioner så som familjen och kyrkan och att empowerment representerade ett återupprättande av dessa institutioner.³⁴

Under tidigt 80-tal, använder J. Rappaport begreppet i ett antal artiklar som diskuterar och kritiserar den "klassiska preventionsmodellen" och de paternalistiska inslagen i amerikansk reformpolitik. Han menar att man genom att ägna sig så mycket åt preventivt arbete som dåtidens amerikanska socialpolitik gjorde formades människors liv på ett farligt sätt. Målet för det preventiva arbetet var hälsa, vars innebörd hade definierats av experter, som om de vanliga människorna vore passiva och okunniga om vad som var hälsosamt för dem och inte. Enlig Rappaport var dessa strategier övergrepp på individens frihet och självbestämmanderätt och han förespråkade istället ett mer "empowermentbaserat" arbetssätt som skulle låta människorna själva vara med och definiera vad som är hälsa och hur detta skulle uppnås.³⁵

1984 kom Charles Murrays bok "Loosing Ground" som blev en stor inspirationskälla för Ronald Reagan och Margret Thacher i det av välfärdsstatens stora nedmonteringsprojekt som genomfördes under påföljande decennier. I denna kampanj användes empowerment som recept mot fattigdom och misär.³⁶ Murray hävdar att välfärdssystemet i USA byggts ut för att stilla de vitas dåliga samvete gentemot den svarta befolkningen men att detta bara bidrog till passivitet och beroende. Genom välfärdspolitiken skapades få incitament för att anstränga sig vilket medförde att den svarta befolkningen förblev fast i ett socialt utanförskap. Den fria marknaden däremot skulle ge naturliga skäl till att anstränga sig och ge tillbaka makten till medborgarna.³⁷

När begreppet införlivas i högerens retorik handlar empowerment således snarare om att minska statens inflytande över den enskilde individens liv och val snarare än det fokus på utsatta grupper som är fallet i de mer vänsterorienterade tolkningarna.³⁸ Ett sätt att tolka denna innebördsförskjutning är att den blivit mer individfokuserad.

Den svenska debatten

Empowerment har alltså kommit att hamna mitt i den ständigt pågående debatten om vilka grundläggande principer som är viktigast; är det individens frihet eller är det jämlikhet och rättvisa?

³⁴ Trägårdh, L. (2000) s. 20.

³⁵ Renblad, K. (2003) s. 9.

³⁶ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.5.

³⁷ Cruikshank (1999) s. 34-35.

³⁸ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.5.

Debatten har intensifierats under 80- och 90-talen på många platser i samband med ett allt starkare ifrågasättande av välfärdssamhället.³⁹ I Sverige blev detta tydligast efter den ekonomiska krisen i början på 90-talet då den galopperande arbetslösheten och det ekonomiska underskottet på olika sätt ifrågasatte välfärdsstatens legitimitet.⁴⁰ Och det var också i detta sammanhang som begreppet kom att först få fotfäste i den svenska debatten. I början på 1990-talet hade SSU försökt lansera en version av empowerment genom den egna översättningen ”egenmakt” vilket sattes i ett motsatsförhållande till vanmakt. Vanmakten i Sverige hade börjat visa sig, menade man, genom ett allt minskande valdeltagande och genom en känsla av maktlöshet i arbetslivet. SSU förespråkar decentralisering av makten via nya arbetsformer: kooperativ och social ekonomi. Detta begrepp fick emellertid aldrig något större utrymme i den svenska debatten, bland annat p.g.a. att krafter inom vänstern uppfattade det som en ”borgerlig varg i röda fårakläder”.⁴¹ Mot slutet av förra seklet kom istället en ansats till att införa empowerment -begreppet från borgerlig sida via Mauricio Rojas, som ledde arbetsgruppen ”mot social segregation och utanförskap” där han presenterar detta underifrånperspektiv som en del av en ny moderat politik.⁴² Empowerment i denna tappning har sedan återkommit i högre grad och det verkar som om denna version haft större framgång i Sverige.

Precis så som begreppet har använts av den politiska högern internationellt, med Ronald Reagan som dess främste representant, har den svenska högern, främst moderaterna, alltså lanserat begreppet i sina partiprogram under 90-talet, om än i mildare tappning. Här har det kommit att representera statens motsats och är ett uttryck för att ta tillbaka den frihet som den förtyckande välfärdsstaten berövat de svenska medborgarna under så lång tid och som bidragit till att skapa dessa socialt segregerade grupper.⁴³

Forsberg och Starrin skriver i sin bok ”Frigörande kraft - Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv” att det är dags att levandegöra folkrörelsearbetet i Sverige igen. De menar att detta försvagats som en följd av en allt för stor offentlig sektor och att avlönade funktionärens inflytande ökat. Med andra ord menar de att Sverige blivit ett s.k. tjänstemannsamhälle och att demokratin därmed urholkats. För dem är empowermentbaserade strategier viktiga för att vitalisera folkrörelserna och på så sätt öka demokratin och legitimeras välfärdsstaten.⁴⁴ De ställer empowerment som kontrast till paternalism och menar att det förstnämnda representerar ett nytt paradigm som de också anser överlägset det andra. Paternalismen förknippar de med det som Yvonne Hirdman attackerar i sin bok ”Att lägga livet till rätta”, det vill säga makarna Myrdals s.k.

³⁹ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.5.

⁴⁰ Trägårdh, L. (2000) s. 39.

⁴¹ Trägårdh, L. (2000) s. 41-43.

⁴² Trägårdh, L. (2000) s. 47.

⁴³ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s.6.

⁴⁴ Trägårdh, L. (1995) s. 6.

”sociala ingenjörskonst”. Denna kritik kan jämföras med Rappaports kritik mot den amerikanska reformpolitiken. I båda fallen anses vanliga människors liv påverkas alldeles för mycket uppifrån och att den administrative expertens ord felaktigt väger tyngre än den påverkade individens eller gruppens.⁴⁵ Författarna menar att denna tankemodell haft ett starkt inflytande på den svenska välfärdsmodellen men att den idag utmanas av nya synsätt.⁴⁶

Det finns emellertid andra debattdeltagare av tyngd som menar att denna bild av den svenska välfärdsmodellen inte stämmer och att den överdrivits från Hirdmans m.fl. håll. Bo Rothstein menar exempelvis att minst lika viktig för den svenska välfärdsmodellen som makarna Myrdal var Socialminister Gustav Möller som även han var aktiv under de mellersta delarna av 1900-talet. Han stod ofta för en annan syn på socialpolitikens utformning och ofta var det han som fick sista ordet, inte den sociala ingenjörskonsten.⁴⁷ Han betonade starkt individens frihet och möjligheter och han ville förse medborgarna med en ”grundläggande förmåga” genom en acceptabel levnadsstandard utan att för den skull vara överförmyndare. Eftersom han var socialminister och inte främst forskare som paret Myrdal, var han mer bekant med implementeringens- och administrationens svårigheter och därför mer realistisk angående vad som kan och inte kan styras uppifrån. Möller ville därför utarbeta välfärdsystemet genom att först definiera de grundläggande rättigheter som individen har. Principen om lika omtanke och respekt är en av de mest framträdande. En konkret följd av detta tänkande var införandet av universella bidrag och en begränsning av behovsprövade insatser. Han menade att den sistnämnda var stigmatiserande och att man istället borde lita till människors egen förmåga att ordna sitt liv om de bara hade tillräckliga förutsättningar att göra det.⁴⁸ Det var även under Möllers tid som, bland annat, de första formerna av föräldraförsäkringen uppstod precis som den fria mödra- och barnomsorgen. Han avfärdade den s.k. ”naturalinjen” som var ett förslag från makarna Myrdal om hur barnavården skulle designas uppifrån och i stort sett innebära att en socialarbetare kom och levererade exakt de saker man ansåg att familjen behövde istället för att ge dem en summa pengar att själva hushålla med. Istället införde Möller det universella barnbidraget.⁴⁹

Begreppets hemvist i Argentina

I Sverige förknippas alltså empowerment mest med en högerinspirerad attack på demokrati och välfärd, vilket alltså varken är dess ursprungliga betydelse och inte heller alltid den internationellt dominerande. Även i Argentina har ”högertolkningen” av empowerment förekommit, framförallt som motiv för de avreglerings- och privatiseringsreformer som genomfördes under 80- och 90-talen

⁴⁵ Trägårdh, L. (1995) s.s.15-16, 20-30.

⁴⁶ Trägårdh, L. (1995) s.6.

⁴⁷ Rothstein (2002) s. 208.

⁴⁸ Rothstein (2002) s. 209-211.

⁴⁹ Rothstein (2002) s. 215.

efter föreskrifter från IMF och Världsbanken, vilka i sin tur kan kopplas till Raegans och Thachers påverkan på den politiska agendan i hela världen.⁵⁰ Samtidigt har ”empoderamiento” kommit att bli ett ord som används för att beskriva de sociala rörelser som uppstått i protest mot den ultraliberala politiken.⁵¹

Dessa rörelser har den gemensamma utgångspunkten i att utsatta individer och grupper gått samman för att protestera mot rådande politik och ta sig ur den sociala misär man hamnat i. En sådan företeelse utgörs av fabriksanställda som ockuperat och tagit över produktionen i fabriker som gått i konkurs, de s.k. ”fábricas recuperadas”. Under de svåra krisåren tvingades många fabriker till nedläggning. En del arbetare lyckades emellertid organisera sig och åter få igång produktionen och upptäckte snart att när det inte fanns en chef med vinstintresse var affärerna fortfarande lönsamma. Flertalet arbetare kunde återigen försörja sina familjer via sitt arbete. Magnus Linton har i boken ”Americanos” intervjuat arbetarna i textilfabriken Brukman som blivit en symbol för denna rörelse. En stor poäng görs av att inte ha någon chef och av känslan av värdighet, ”dignidad”, i att ha ett arbete.⁵² En annan rörelse som ofta nämns i sammanhanget är ”el Movimiento Piquetero” som är en sammanslutning av arbetslösa från olika vänsterrörelser som började kapa vägar och broar under 90-talet i protest mot den förda politiken. Ett av deras viktigaste budskap är att få bort stämpeln av individuellt misslyckande vid arbetslöshet. Istället menade man att den höga arbetslösheten är ett strukturellt problem och en direkt följd av den liberala politiken.⁵³ Sopleternas kamp är också ett exempel på ”empoderamiento” som tas upp i den argentinska litteraturen. Genom organisering och mobilisering av vissa nätverk lyckades stadens sopletare uppnå officiell yrkesstatus med uttalade rättigheter och lagstadgat stöd mot trakasserier från polisen i Buenos Aires.⁵⁴ Även den vanliga befolkningen organiserade sig i grannråd för att lokalt kunna hjälpa varandra att genomlida krisen. Den svenska vänsterpartisten America Vera Zavala beskriver dessa fenomen som att: ”*När grannråden i Argentina öppnar kvartersbiografer, uppmuntrar till lokal och nationell produktion, tar över fabriker och tror på en samhällsmodell där den offentliga sektorn är nödvändig, ser arbetslöshetsbekämpning som viktigt och omfördelning som oumbärlig, är det inte enbart de korrupta ledarna som utmanas – utan också hela den grund som IMF:s politik vilar på*”.⁵⁵ Alla dessa fenomen är ett starkt uttryck för att människor vägrat förbli offer för politik som förs på högre plan och hur de gått samman i kampen för sina rättigheter. Här handlar det alltså om den mer vänsterbetonade varianten av empowerment som har stora likheter med medborgarrättsrörelsernas

⁵⁰ Petras & Veltmeyer (2005) s. 41.

⁵¹ Koehs s. 158.

⁵² Linton (2005) s.11-33.

⁵³ Petras y Veltmeyer (2005) s. 69-73.

⁵⁴ Koehs s. 155-173.

⁵⁵ Vera- Zavala (2003) s. 46.

kamp i USA på 1960-talet. I detta sammanhang syftar uttrycken på en aktivitet som uppstått långt ifrån den politiska makten, snarare som en reaktion på frånvaron av den. Istället framförs krav på att staten ska ta större ansvar.

Tillbaka till USA

Barbara Cruikshank, som forskar om politisk teori vid universitetet i Massachusetts, USA, skriver i sin bok "The Will to Empower Democratic Citizens and Other Subjects" att oavsett vilken politisk utgångspunkt man har för viljan att "empower" så är detta lika mycket maktutövning som i andra sätt att styra, bara det att nu har man bollat över ansvaret på individen och skapat en tro hos dem att det är något som de själva vill och att de handlar om deras eget bästa.⁵⁶ Vänstern använder empowerment för att skapa politiskt motstånd medans högern vill skapa företagsamma och ekonomiskt rationella medborgare. De har dock båda lika stort intresse av att forma de som behöver bli hjälpta efter sina egna syften.⁵⁷ Boken kan ses som en, i Foucaults anda, uppgörelse med föreställningen att demokrati skulle vara en överlägsen form för att styra ett samhälle, i alla fall ur maktsynpunkt. Cruikshank menar att även de mest demokratiska regeringsformerna innehåller utövande av makt som på en och samma gång är frivilligt och tvingande.⁵⁸ I diskussioner om demokrati och reformer i hennes hemvister framhålls, framförallt av liberala och konservativa politiker, medborgarskapet och empowerment ofta som lösningen på fattigdom, beroende, politisk apati, maktlöshet, brottslighet osv. I dessa sammanhang nämns det emellertid sällan hur man tänker sig att dessa aktiva medborgare skall bli till. Forskaren frågar sig hur dessa underkuvade, passiva och maktlösa individer förvandlas till aktivt handlande subjekt och hur demokratisk denna förvandlingsprocess egentligen är? Hennes poäng är att vi människor inte föds med kompetensen att aktivt delta i en demokrati, utan att medborgare är något som formas och skapas i samhället och av den politiska makten.⁵⁹ Formandet sker genom det som Cruikshank kallar för "medborgarskapsteknologier". Med detta menas alla diskurser, program och taktiker som syftar till att göra medborgare till politiskt aktiva. Som konkreta exempel tar hon just alla de "empowermentprogram" som stått på agendan i USA de senaste decennierna som t.ex. självhjälpgrupper, grannskapsorganisationer, säker sex utbildningar osv. Dessa är enligt författaren inget annat än strategier för att forma subjekten vars problem man försöker lösa. Hon poängterar att denna vilja att stärka individer och grupper varken är något bra eller dåligt utan bör ses som ren politik som agerar utifrån sin egen rationalitet och att detta är en strategi som kommit att utvecklas när staten inte

⁵⁶ Cruikshank (1999) s. 123.

⁵⁷ Cruikshank (1999) s. 68.

⁵⁸ Cruikshank (1999) s. 3.

⁵⁹ Cruikshank (1999) s.1-4.

längre hade legitimitet att utöva denna makt. Istället för att använda sig av institutioner eller organiserat våld för att utöva makt, säkras man genom medborgarskapsteknologierna en ”frivillig eftergivenhet”, då deras viljor och intressen formats uppifrån.⁶⁰

I boken kritiserar författaren starkt de nedskärningsreformer som skett i demokratins namn med empowerment som universalmedicin. I olika politiska kampanjer har empowerment direkt likställts med privatiseringar, för att ta ett exempel.⁶¹ Hon menar att man i samband med detta skapade gruppen fattiga genom det s.k. ”War on Poverty”, som inleddes i början på 60-talet som om de vore en heterogen grupp med samma behov. Under sloganen ”empowering the poor” buntade man ihop afroamerikaner med narkomaner, ursprungsbefolkning, arbetslösa och ensamstående kvinnor i den nya kategorin ”fattiga”. Det utmärkande för denna grupp var, menade man, att de var maktlösa och inte hade förmågan att gå samman och reda ut sina liv, de behövde ges empowerment. Cruikshank menar emellertid att denna svaghet är påhittad eftersom själva gruppen fattiga i sig var konstruerad. Det fanns ingen gemensam faktor av maktlöshet bland denna grupp. En fattig behöver inte ha något gemensamt med en annan fattig. Det har aldrig funnits en tradition för en alkoholist att förena sig med en ensamstående mamma bara för att de båda råkar vara fattiga.⁶² Hon skriver att: *”The War on Poverty (like other wars in recent memory) had first to arm the enemy in order to engage in conflict. In other words, the exercise of power in the War on Poverty did not determine the actions of the poor but determined that the poor would act.”*⁶³ Här illustreras demokratins dubbla ansikte genom konstruerandet av gruppen fattiga och sedan lanserandet av medicinen empowerment som designats av politiker men backats upp av socialvetenskaplig forskning.⁶⁴

Sammanfattande analys av den politiska debatten

Det kan tyckas aningen förvirrande att empowerment inte har en tydlig politisk färg och att begreppet används flitigt av olika politiker och verkar vara det eftersträvarvärdade för såväl feministiska vänsterrörelser som för ultraliberala politiker som Margret Thatcher. Som vi ser så finns denna dubbla betydelse representerad redan i det tidigaste skedet av begreppets spridning. Det uppstod i vänsterorienterade kretsar men togs snart upp och började användas av högern där begreppet fick en modifierad betydelse. I Sverige förknippas empowerment mest med tankar om att individer och grupper behöver ges tillbaka makt och självbestämmande som en följd av att staten tagit på sig en för stor roll som välfärdens organisatör. Detta har passiviserat människor och direkt bidragit till att skapa beroende och utanförskap. Dessutom har den ekonomiska krisen bidragit till att

⁶⁰ Cruikshank (1999) s.1-4.

⁶¹ Cruikshank (1999) s.68.

⁶² Cruikshank (1999) s. 69-76.

⁶³ Cruikshank (1999) s. 86.

⁶⁴ Cruikshank (1999) s. 69.

modellen hamnat i legitimitetskris. I Argentina däremot är det idag den mer ursprungliga betydelsen som dominerar i litteraturen, dessutom i något radikalare form. Innebörden av begreppet blir nästan det motsatta mot hur det uppfattas i det svenska fallet. I den argentinska litteraturen beskriver "empoderamiento" främst de fattigas kamp i ett samhälle där klassklyftorna är bland de högsta i världen. De utsatta organiserar sig för att protestera mot en frånvarande stat som förlitat sig på marknadens förmåga att minska fattigdomen. Här kräver man istället att man som individ inte skall behöva ha personligt ansvar för att man är arbetslös då detta beror på hur illa landets ekonomi sköts uppifrån.

2) Litteraturen om praktiken; konkreta användningsområden:

Detta avsnitt handlar alltså om den s.k. "mellannivån" och innehåller en guide över begreppets olika användningsområden. Sist i avsnittet återfinnes en sammanfattande analys av området.

Det var först på 90-talet som empowerment kom att bli ett modeord som påträffades inom många olika vetenskapliga fält, av politiker med olika utgångspunkter och inom en rad olika verksamheter.⁶⁵

I det nationella bibliotekssystemet LIBRIS finns det ca 600 böcker/artiklar/antologier o.s.v. med ordet empowerment i titeln.⁶⁶ Efter en någorlunda grundlig genomgång av dem kan man konstatera att begreppet verkar användas inom ett tjugotal olika områden men att några av dem återkommer betydligt oftare. Uppskattningsvis en tredjedel av titlarna avslöjar ett fokus på kvinnor och empowerment i olika situationer, exempelvis kvinnor i arbetslivet, kvinnor och våld, kvinnor och handikapp, afroamerikanska kvinnor osv. Den allra vanligaste kategorin i relation till kvinnor är dock kampen mot fattigdom bland kvinnor i U-länder. Nästa område i storleksordning är empowerment i förhållande till hälso- och sjukvård med kategorierna: allmän hälso- och sjukvård, psykiskt sjuka, psykisk hälsa, handikapp, äldre, kriminalvård, skolvård och kvinnor med ätstörningar i storleksordning. Därefter kommer bistånd och utveckling i tredje världen som tredje oftast förekommande kategori följt av organisationsteori inom företagsvärlden. Sedan kommer två ungefär lika stora kategorier: pedagogik och politik/folkmakt/demokrati tätt följt av empowerment som forskningsstrategi och empowerment och socialt arbete. Några har bara en eller ett fåtal träffar: invandras situation, i förhållande till globalisering och kunskapssamhället, sexualitet, unga, teologi samt musik och teater. Slutligen finns det några träffar som av titeln att döma kritiserar empowerment på olika sätt.

⁶⁵ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s. 10.

⁶⁶ <http://websok.libris.kb.se/websearch/hitlist?searchId=30247&page=1>

Jag har genom ”stickprovsläsning” försökt bilda mig en uppfattning om vad empowerment kan stå för i några av dessa olika sammanhang. De tre områdena hälso- och sjukvård, handikapp/funtionshinder samt skolan som jag beskriver lite mer ingående representerar fält vars praktik jag kommer att titta närmre på senare.

Kvinnor och empowerment

Ett av de tidigaste områden där empowerment figurerar är i beskrivningen av feministiska rörelsers organisering på 1960-talet.⁶⁷ Litteraturen om ”Empowerment och kvinnor” handlar dels om kvinnan i förhållande till traditionella könsstrukturer och dels om kvinnor i fattiga länder. I det första fallet handlar det om hur kvinnor skall kunna ta fram sin egen kraft och via den uppnå jämlikhet med männen både i det individuella fallet⁶⁸ och som grupp.⁶⁹ ”Empowerment of Women” representerar även ett synsätt på utveckling i fattiga regioner där man menar att stärkandet av just kvinnorna kan lyfta hela landets ekonomi. Anledningen till detta är dels att kvinnorna är extra utsatta men även att det visat sig de har en naturlig drivkraft att investera väl och satsa på långsiktiga projekt till skillnad från mannen.⁷⁰

Bistånd och Utveckling

Inom biståndsdebatten och i synen på utveckling och ekonomiska tillväxt i övrigt markerar empowerment och ”bottom up” perspektiven ett nytt synsätt.⁷¹ Detta innebär att lokalbefolkningen i de s.k. utvecklingsregionerna, vars kännetecken ofta anses vara en ofullbordad eller frånvarande industriell revolution, fått ett större utrymme. J. Friedmann skriver att: ”... *they express a bias for people as active subjects of their own history. People’s empowerment- their collective self – empowerment – lies at the heart of the practice of an alternative development*”.⁷² Empowerment innebär i dessa sammanhang att det är de fattiga själva som bör formulera hur de vill gå till väga för att ta sig ur misären. I det traditionella förfarandet gavs bistånd av en stat till en annan stat som sedan fördelade dem vidare och pengarna var ofta öronmärkta för speciella projekt.⁷³ Generellt kan man säga att det fanns en tendens att de industrialiserade länderna ansåg sig veta hur utvecklingen skulle komma igång också i den fattiga delen av världen.⁷⁴ Utgångspunkten blev därför landets ekonomi som helhet och inte lokalbefolkningens varierade behov. ”Empowerment-perspektivet” innebär

⁶⁷ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s. 9.

⁶⁸ Bäfverfeldt (1998) s.9-10.

⁶⁹ Forsberg, E. & Starrin, B. (1997) s. 9.

⁷⁰ Hannan (2000) s. 9.

⁷¹ Potter m fl (1999) s.176.

⁷² Friedman (1992) s. 1.

⁷³ Friedman (1992) kap. 2.

⁷⁴ Potter m fl (1999) s. 66.

istället att man samarbetar med NGOs och andra mer lokala initiativtagare. Människorna i varje lokalitet anses ha kunskapen om vilka sorts företag/rörelser som är mest gynnsamma för dem. Däremot bistår man med pengar, maskiner och expertkunskap. Perspektivförskjutningen skedde i samband med att studier visade hur biståndspengar försvunnit upp i kostsamma byråkratiska strukturer och korruption. Dessutom kom tankar om att givandet är passiviserande och hindrar de naturliga initiativen.⁷⁵ Empowermenttankarna har långt ifrån ersatt tidigare tillvägagångssätt men är idag en tydlig ambition hos flertalet biståndsorganisationer.⁷⁶ Sida deklarerar att: ”*utvecklingssamarbetets uppgift är inte att halvera världsfattigdomen utan att stödja krafter och processer så att våra samarbetspartners kan göra det.*” och “... *combine the commitment of the rich with the empowerment of the poor...*”.⁷⁷ Biståndsorganisationen Svalorna vill :” *göra människor medvetna om de strukturer som håller dem i maktlöshet och fattigdom samt skapa självförtroende och mana till organisering för att motarbeta dessa strukturer*”.⁷⁸

Hälso- och Sjukvård

Ett annat stort användningsområde för begreppet är hälso- och sjukvården. Empowerment har inom detta fält i alla fall två olika betydelser. Den ena handlar om patienterna som grupp gentemot läkarkåren, sjuksköterskorna, sjukhusledningen o.s.v. och om deras ställning inom vården. I Världshälsoorganisationens stadgar finns det formulerat att människor har rätt till delaktighet i utformandet av sin hälsovård vilket ibland anges som en utgångspunkt i sammanhanget. Empowerment syftar således till den process genom vilken patienterna och deras anhöriga får ökat inflytande över vårdens karaktär och innebär ett överförande av makt från de professionella till patienterna.⁷⁹ Sophie Werkö skriver i texten ”Patient Empowerment” att ”*empowerment refers to your autonomy in making decisions about your life and your power to choose from among several different behaviors. Empowerment is a process of helping people to take control over the factors that affect their lives*”.⁸⁰ Mer konkret kan det handla om ökad information och ökade valmöjligheter. Patienten skall aktivt kunna välja mellan olika vårdalternativ, ur ekonomiskt perspektiv och angående vilken behandlingsform som föredras.⁸¹ Ur personalens synvinkel kan ”patient empowerment” innebära att inkludera patienterna i beslutsprocessen. Birgitta Rydén som doktorerat vid institutionen för psykologi vid Lunds Universitet visar exempelvis i sin avhandling från 2004 att personalens förhållningssätt i form av empowerment gentemot män och kvinnor som fått psykiska

⁷⁵ Carlsson (1997) s. 38.

⁷⁶ Potter m fl (1999) s. 177.

⁷⁷ Göransson (2000) s. 2.

⁷⁸ http://www.svalorna.org/pages_sv/SVALORNA/svalorna.html 7/12 2006.

⁷⁹ Werkö (2000) s. 168.

⁸⁰ Werkö (2000) s. 166.

⁸¹ Werkö (2000) s. 176.

problem i samband med att de får barn, är överlägset det ”paternalistiska” sättet. Detta innebär att inga beslut fattas över familjens huvud utan sker i allians med dem.⁸² Några förslag på hur processen kan underlättas som ges i litteraturen är: förbättrad lagstiftning, ökad information till patienten och motivationsarbete. Werkö konstaterar också i sin text att fokus i sammanhanget kan variera, exempelvis om det är de ekonomiska aspekterna eller behandlingsformerna som är viktigast, och att det inte råder konsensus om vad ”patient empowerment” skall innebära. Begreppet beskrivs därför bäst som en paraplyterm för olika definitioner. Detta medför dock svårigheter för utvärdering och metodsäkring vilket ses som en brist.⁸³

”Empowerments” andra dimension inom Hälso- och Sjukvården ligger på ett mer individuellt plan och handlar om den enskildes inre hälsa. Synsättet är aktuellt inom psykiatrin men även inom förebyggande och behandlande arbete med olika utsatta grupper i samhället och inom andra delar av hälsovården. Den gemensamma utgångspunkten handlar om att människans upplevelse av att kunna påverka sin egen situation är avgörande för hans/hennes fysiska och psykiska hälsa. I den här betydelsen ligger empowerment väldigt nära det av Aron Antonovsky myntade begreppet KASAM, känsla av sammanhang. Han undersökte varför människor trots livshotande händelser och kriser ändå kunde vara vid förhållandevis god fysisk och psykisk hälsa. Resultaten sammanfattade han i uttrycket KASAM, vilket innebär att den grad som individen uppfattar sin livssituation som meningsfull, begriplig och hanterbar och till vilken grad man själv kan påverka sin situation påverkar hälsan.⁸⁴ I arbetet med människor som på olika sätt mår dåligt bör man fokusera på att öka deras KASAM vilket kan likställas med att stimulera en ”empowermentprocess” och kan definieras som ”...uppbyggandet av en reell och upplevd möjlighet och förmåga att påverka den egna livssituationen.”⁸⁵ eller att: ”...empowerment är att frigöra kraft, att hjälpa människor att förflytta sig bort från en känsla av vanmakt och istället närma sig en känsla av egen makt”⁸⁶ KASAM-begreppet ingår i ett större sammanhang som kallas ”Salutogenes” vilket innebär ett uppmuntrande av olika hälsofrämjande faktorer.⁸⁷ Detta perspektiv är en allt vanligare utgångspunkt inom den svenska psykiatrin.

Empowerment som förhållningssätt har även använts i arbete med arbetslösa, långtidssjukskrivna, bidrags- och myndighetsberoende vars situation ofta utmärkts av maktlöshet och apati.⁸⁸ Hanna Arnessons doktorsavhandling ”Empowerment and Health Promotion in Working Life”, visar att

⁸² Rydén (2004) s. 54.

⁸³ Werkö (2000) s. 177.

⁸⁴ Westerlund & Bergström (1998) s. 44.

⁸⁵ Westerlund & Bergström (1998) s. 46.

⁸⁶ Alfredsson (2002) s.15.

⁸⁷ Westerlund & Bergström (1998) s. 4.

⁸⁸ Westerlund & Bergström (1998) s. 44.

empowerment i den här bemärkelsen, d.v.s. ”psykologisk empowerment” är en avgörande faktor i samband med risk för utbränning och självskattad hälsa i arbetslivet. Här har man alltså utvecklat metoder för att mäta empowerment i form av olika variabler så som självbestämmande, inflytande osv.⁸⁹ Konsultkooperativet Fenixgruppen har lanserat empowerment som modell för de som arbetar med vägledning, uppsökande verksamhet och mentorskap då de menar att i det nya kunskapssamhället är extra viktigt med självkänedom och att den ökade valfriheten kräver fördjupad kunskap om valets konsekvenser. Empowerment behövs också för att kunna söka och sälla bland all den information som plötsligt blivit tillgänglig.⁹⁰

Enligt Westin bör man både arbeta med vad individen kan göra och vad den vill och tror sig kunna göra. Detta innebär att dels öka de objektiva möjligheterna, exempelvis till att få ett jobb, genom formell utbildning och/eller regel- och lagändringar, och stärka den subjektiva uppfattningen om möjligheterna genom att stärka självförtroende och synliggöra de objektiva möjligheterna. På så sätt skapas en mer korrekt självbild där det subjektiva handlingsutrymmet mer överensstämmer med det objektiva vilket innebär en ökad chans att faktiskt genomföra målen vilket i sin tur är positivt för självkänslan.⁹¹ Enligt Fenixgruppen handlar det om att stötta individen att själv formulera svaren på sina frågor, att inte lägga lösningen i deras mun. Man skall ge kraft genom att lyssna och visa intresse och hjälpas åt att klargöra problembilden.⁹²

Handikapp och funktionshinder, psykiska handikapp.

Begreppet har kommit att bli ett nyckelbegrepp för handikappförbund så väl internationellt som i Sverige. I dessa sammanhang ses empowerment ofta som en process eller ett medel vars målsättning är individens fulla samhällsdeltagande. Gunnel Backenrot har haft begreppet som utgångspunkt när hon studerat dövas situation i arbetslivet och definierar det som ”... *a gaining participation, influence and control over decisions affecting ones life...*”.⁹³ Karin Renblad som forskat om enklare psykiska funktionshinder skriver att ”...*empowerment is seen as a question of democracy and ethics of everyday life*” och att det åsyftar ”... *the ability or capacity to act and participate and a feeling that one has the right and ability to do that.*”.⁹⁴ Empowerment behövs således för att de funktionshindrade skall kunna delta i samhället på lika villkor så väl på arbetet som i det sociala livet. Målet är att individerna skall få inflytande över sina liv i dess olika aspekter och att minska

⁸⁹ Arneson (2006) s.68-69.

⁹⁰ Alfredsson (2002) s. 4-7.

⁹¹ Westin s.47??

⁹² Alfredsson (2002) s. 15.

⁹³ Backenrot (1997) s. 1.

⁹⁴ Renblad (2003) s. 13.

beroendet av andra människor.⁹⁵ En viktig aspekt är att kunna ta del av den sociala interaktionen i samhället eftersom det är via den man utvecklar de färdigheter och får de möjligheter som bidrar till ett fullt deltagande i samhället. Denna aspekt har aktualiserats ytterligare för döva och andra funktionshindrade genom dagens kommunikationssamhälle som ställer krav på individens egen förmåga att söka och sortera information.⁹⁶ Handikappföreningen Forum - Kvinnor och Handikapp skriver på sin hemsida att de verkar för kvinnor med funktionshinder och deras rätt till makten över sina egna liv, över sitt inflytande i samhället och påverkan på arbete, fritid, kultur, vård och utbildning.

Processen kan stimuleras genom att arbeta på individ-, organisations- och samhällsnivå. Forum – kvinnor och handikapp skriver att man dels bör stärka den inneboende kraften hos individen att kunna ta för sig men också arbeta på ett samhällsplan med informationsspridning, attitydpåverkan och samverkan med myndigheter och andra organisationer så att den handikappades faktiska möjligheter att påverka blir realistiska. För den inre påverkan erbjuder de en ”empowermentutbildning” som består av samtal kring olika situationer och hur man kan agera på olika sätt.⁹⁷ Även i Backenrots och Renblads texter finns såväl de inre aspekterna som samhällsfaktorerna med som sätt att stimulera empowerment. På det individuella planet handlar det om att förbättra självkänedom och självförtroende samt om kompetensutveckling. Detta kan ske genom rådgivning eller rehabilitering men även genom ett deltagande i exempelvis arbetslivet.⁹⁸ På organisationsnivå handlar det om att förbättra kommunikationsmöjligheter i form av teknisk utrustning eller tolkar och på samhällsnivå bör man arbeta för att förändra lagar och förbättra interaktionen mellan olika sociala nätverk.⁹⁹ I denna litteratur menar man således att det är både individen och situationen som bör förändras för att empowerment skall kunna underlättas.

Informationsspridningen och de intressepolitiska aspekterna står handikappförbunden för och detta arbete får direkta konsekvenser i lagstiftningar, i uppmärksamhet i media osv. Detta arbete är således av avgörande betydelse för den funktionshindrades position i samhället. På det individuella planet sker arbetet inom landstinget i form av stödjande samtal och rehabilitering, men även genom förbundens sociala aktiviteter.¹⁰⁰

⁹⁵ Renblad (2003) s. 7-8.

⁹⁶ Renblad (2003) s.10-13.

⁹⁷ <http://www.kvinnor-handikapp.se/home/index.asp?sid=680&mid=1> 4/12 2006.

⁹⁸ Backenroth (1997) s. 10-11.

⁹⁹ Renblad (2003) s. 9.

¹⁰⁰ HRF, handlingsprogram 2005-2008, s.15

Empowerment inom skolan:

Curt Hagquist skriver att inom skolans område kom empowerment att bli ett populärt begrepp under senare delen av 90-talet samtidigt som han menar att det verkar råda en del förvirring kring vad det egentligen skall stå för. Anledningen till att begreppet börjat användas är att det pågått en diskussion om klimatet i skolorna och om hur skoldemokrati och elevinflytande skall kunna ökas inte bara i ord. Eleverna har för lite att säga till om trots att lagarna föreskriver motsatsen. Klassråd, elevråd och utvecklingsamtal är enligt författaren bara avledningsmanövrar för att på pappret tillgodose kravet på elevinflytande. Detta påverkar såväl elevernas inlärningsprocess som deras allmänna känsla av att gå i skolan.¹⁰¹ År 2001 kom en proposition från regeringen (2001/02:14) som föregåtts av en offentlig utredning, i vilken man konstaterade att inlärningsprocessen påverkades av elevens hälsa såväl psykiskt som fysiskt. En tungt vägande faktor för hälsa är känslan av att själv kunna påverka sin situation. Vidare skrivs att hälsa och lärande gynnas av samma generella faktorer och att begreppet empowerment sammanfattar faktorernas betydelse för individen.¹⁰² Det handlar med andra ord om elevinflytande men även om den allmänna hälsan hos eleven och om skolmiljön, där empowerment ses dels som ett medel för att uppnå detta men även som ett mål i sig.¹⁰³

I den statliga utredningen definieras empowerment som ”...i vilken mån individen upplever (emotionellt) och förstår (intellektuellt) sammanhang och meningsfullhet i sin vardag samt i vilken mån man kan påverka sin situation utifrån de upplevda sammanhangen. Bygger på ömsesidighet mellan samhälle och individ, samhället skapar förutsättningar och har tilltro till individens möjligheter att ta livet i egna händer”.¹⁰⁴

I Curt Hagquists text innebär begreppet att individen ses som ett handlande subjekt och inte som ett objekt och att det handlar om att öka elevens egen självtillit, inflytande och beslutanderätt.¹⁰⁵

Empowerment i skolan bör stimuleras på två plan: det individuella samt det kollektiva. Det förstnämnda syftar till att den enskilde eleven skall få kontroll över sin egen situation genom ökad handlingsförmåga, självtillit och kompetens och om en inre motivationsprocess.¹⁰⁶ Även kollektivets empowerment är viktig. Elevernas inflytande på den pedagogiska situationen och på det övriga klimatet i skolan bör utökas och det blir en fråga om tillgång till resurser och makt. Enligt Hagquist kan ... ”*elevdemokratin inte intas från ett dukat bord innanför skolans väggar utan måste erövrats av eleverna*”.¹⁰⁷ Lärare och skolledare bör däremot stödja elevernas strävanden genom att förändra de strukturelle förutsättningarna och skapa ett mer gynnsamt klimat för elevinflytandet. På det

¹⁰¹ Hagquist (1997) s. 103-114.

¹⁰² Proposition 2001/02:14 s. 52- 55.

¹⁰³ Proposition 2001/02:14 s. 115.

¹⁰⁴ Proposition 2001/02:14 s. 52.

¹⁰⁵ Hagquist (1997) s. 114.

¹⁰⁶ Hagquist (1997) s. 115.

¹⁰⁷ Hagquist (1997) s. 114-115.

kollektiva planen förespråkar Curt har alltså ett starkt underifrån perspektiv där initiativet och kraften måste komma från eleverna själva, dock med stöd och rådgivning från lärare.¹⁰⁸ Propositionen har inte samma underifrån perspektiv utan förespråkar mer elevhälsans resurser och ökad kompetens på området: hälsa hos barn och ungdomar samt en del lagändringsförslag.¹⁰⁹

Forskningsprocessen

Empowerment kan även användas som strategi för forskningsprocessens olika stadier: I själva undersökandet har begreppet kopplats till det som kallas deltagarbaserad forskning vilket innebär att deltagarnas definition av problemen skall styra forskningsprocessen och att forskaren ses som en återgivare av deras röst.¹¹⁰ ”Empowerment evaluation” innebär att utvärderingen av ett program görs av deltagarna själva med stöd från forskaren där målet är att förbättra program genom självutvärdering och reflektion. Den professionelle har karaktären av en medarbetare istället för expert.¹¹¹

Företag och Organisation

Inom området för företagsekonomi och organisationsteori används empowerment som ny strategi i en värld av hårdare konkurrens för företagen. Här har innebörden förskjutits långt från den ursprungliga betydelsen och handlar om hur företagen kan göras mer vinstdrivande.¹¹² Syftet är att kunna utnyttja all den kompetens som finns hos personalen som inte kommer fram i hierarkiskt uppbyggda strukturer då personal som känner ansvar för och delaktighet i företaget arbetar mycket effektivare.¹¹³ Empowerment kan stimuleras genom ökad informationsspridning om företaget till personalen¹¹⁴ och genom att kanalisera den kreativa energin i en önskad riktning och att ersätta hierarkin med självstyrande grupper¹¹⁵.

Empowerment och Social Arbete

Som socialarbetare kan man i arbetslivet komma i kontakt med de flesta av ovanstående områden och alltså beröras av vad empowerment står för inom samtliga fält. Det finns en del författare som ringar in vad detta kan innebära just för socialt arbete. En av dessa är Robert Adams som menar att

¹⁰⁸ Hagquist (1997) s. 117.

¹⁰⁹ Proposition 2001/02:14 s. 60-61.

¹¹⁰ Cech Nyquist (2005).

¹¹¹ Fetterman m fl (1996) s. 3-5.

¹¹² Hagquist (1997) s. 113.

¹¹³ Blanchard, K. m fl (1997) s. 9.

¹¹⁴ Blanchard, K. m fl (1997) s. 39.

¹¹⁵ Blanchard, K. m fl (1997) s. 82.

denna fusion inte är helt problemfri. Redan under initialstadiet av begreppets användning inom socialt arbete var problemet att begreppet har sina rötter i en blandning av olika traditioner och att det inte finns någon entydig definition.¹¹⁶ Under 90-talet började begreppet användas vitt och brett utan att någon ställde krav på vad det skulle stå för.¹¹⁷ Han skriver att: *"it is a mish-mash of concepts and techniques, a stex of ancient and modern ideas, with something thrown in for everyone – politicians, managers, practitioners and people using services"*.¹¹⁸

Vidare menar han att det finns åtminstone två komplicerande faktorer i begreppets överföring på socialt arbete. Först och främst finns det i socialarbetarens yrkesroll en inneboende och ofrånkomlig maktkaraktär, speciellt för dem som arbetar på myndigheter och styrs av lagstiftningen.¹¹⁹ Det handlar således om en inneboende problematik i relationen mellan socialarbetaren och klienten eftersom empowerment av klienten tvunget innebär mindre makt för socialarbetaren. Hur reagerar socialarbetaren på detta? Finns risken för att en maktkamp sätts igång? Patienten får dessutom tillgång till den nya makten via socialarbetaren, som ju är den som skall förmedla empowerment. Risken är här att klienten, speciellt om de är väldigt sjuk och svag, på pappret får frihet att välja och att socialarbetaren i praktiken ändå gör det åt honom, samtidigt som den ansvarige nu blivit klienten och inte socialarbetaren.¹²⁰

Ett annat problem handlar om själva konceptet empowerment, vilket enligt författaren förutsätter att man har ngt att kämpa med. Det finns många klienter som är döende eller så svaga att de inte klarar denna kamp. Det finns individer som är så dåliga att de i första hand behöver beskydd och riskminskning och i andra hand empowerment. Han menar att det finns den risk att glömma bort klienternas faktiska verklighet.¹²¹

Med dessa reservationer förespråkar sedan Adams ändå ett nytt paradigm för socialt arbete som han kallar "empowerment-in-practice". Det handlar om en kritisk och reflekterande praktik, medvetenhet om ovanstående faktorer, om det större sammanhang som individen befinner sig i. Empowerment skall byggas i i institutionerna för att garantera långsiktighet och patienten skall delta i hela processen, från planering, till utförande och utvärdering. Detta nya paradigm inom socialt arbete ersätter det tidigare "behandlings-paradigmet" där den professionelle ansågs veta bäst vad den sjuke behövde. Skillnaderna mellan ansatserna är så avgörande att han väljer att kalla det en paradigmatiske förändring som skett via en revolution.¹²²

¹¹⁶ Adams (2003) s. 28.

¹¹⁷ Adams (2003) s. 11, 34.

¹¹⁸ Adams (2003) s. 28.

¹¹⁹ Adams (2003) s. 5.

¹²⁰ Adams (2003) s. 163.

¹²¹ Adams (2003) s. 35.

¹²² Adams (2003) s. 34, 189.

Enligt Adams sker empowerment på följande nivåer: själv-empowerment (av socialarbetaren och av klienter i förhållande till andra), individ (från socialarbetare till klient), grupp, organisation och samhälle.¹²³ Slutligen betonar han att empowerment även handlar om socialpolitik och att man från detta håll måste börja se på klienterna som fullt kapabla till att spela en avgörande roll i utformningen av servicen. Maktbalansen mellan hjälpare och hjälpt måste förskjutas till förmån för den senare utan den får en större börda.¹²⁴

Sammanfattande analys av litteraturen om praktiken

Som vi har sett kan empowerment användas på ett ganska varierat sätt även inom de olika områdena. Förutom att begreppet tillämpas inom så vitt skilda fält som feministdebatt och företagsekonomi och som modell inom skolan samtidigt som för handikapporganisationer, finns det dessutom ytterligare skillnader inom dessa grenar. Begreppet saknar en enhetlig definition vilket är en oro som vi sett att flertalet av författarna gett uttryck för. Robert Adams och Sofia Werkö är två exempel. Några exempel på faror med ett populärt begrepp som saknar standardiserad innebörd är svårigheterna med utvärdering och kvalitetssäkring. Jämförandet mellan olika verksamheter kompliceras och brukaren vet inte alltid vad som kan förväntas. En del skillnader angående vad begreppet kan innebära har varit tydliga i min genomgång:

#Begreppet kan inom ett och samma område syfta både på individen och på gruppen eller på både och, vilket vi sett inom flertalet områden. Inom skolans värld till exempel såg vi att empowerment både beskrevs som ett tillstånd för den enskilde elevens psykiska hälsa och som ett ord för inflytande för gruppen elever.

#Det kan handla om ett inre tillstånd eller en maktposition, i samhället eller gentemot en annan yrkesgrupp som inom hälso- och sjukvården. Här betydde empowerment både patienternas makt gentemot andra aktörer på arenan och patienternas inre tillstånd och känsla av sammanhang.

Empowerment kan vidare vara ett mål i sig eller ett medel, en process för att uppnå någonting annat. Elevvårdsutredningens definition av empowerment som handlar om det individuella planet har mer karaktären av att vara ett mål då det åsyftar ett inre tillstånd som likställs med välbefinnande när empowerment inom biståndsområdet både är ett mål i sig, ett önskat tillstånd för de fattiga men också ett medel för att lyfta hela landets ekonomi. Det är en strategi för ekonomisk utveckling.

#Ett tredje sätt varpå innebörden kan variera är huruvida det är individen och eller gruppen respektive situationen, eller båda, som bör förändras för att stimulera empowerment. Handlar

¹²³ Adams (2003) s. 131-132.

¹²⁴ Adams (2003) s.188-189.

empowerment om politik eller om psykologi? Inom handikapprörelserna såg vi att de verkade på båda dessa plan och menade att såväl situationen som individen måste förändras för att empowerment skall kunna stimuleras.

#Ytterligare skillnader finns i synen på vem som innehar ansvaret. Är makthavarna ansvariga för att ge empowerment eller är det ngt som måste komma underifrån? Adams är exempelvis helt på det klara med att empowerment är något som förmedlas via socialarbetaren samtidigt som C. Hagquist menar att eleverna själva måste erövra makten i skolan för att elevdemokratin skall säkras.

Exempel på Praktik

Vi har sett exempel på hur diskussionerna har gått kring begreppet empowerment i den politiska debatten, d.v.s. på ett generellt plan där det kretsar kring olika principer. Jag har även presenterat hur begreppet figurerar på en annan nivå, nämligen i litteraturen om praktiken genom de olika områden där empowerment finns med i policy- och verksamhetsbeskrivningar eller som arbetsmodell. I denna del av mitt arbete som handlar om empowerment i praktiken blir således ytterligare ett snäpp mer konkret. Jag fokuserar uteslutande på socialarbetarens praktik. Syftet med den här delen är att ta reda på om empowerment även finns representerat i socionomens dagliga arbete, så som politikerna och böckerna verkar anse att det borde göra, vad det i så fall kan innebära och vilken roll socionomen kan spela i processen. Då det är omöjligt att ens studera en tiondel av alla praktiker är dessa organisationer exempel på praktiker som enbart kan bidra till att ge en första hint om hur praktiken ser ut.

Två av de organisationer som finns representerade i denna undersökning besökte jag under vt-06 då jag gjorde praktik i Buenos Aires. Dessa intervjuer kan ses som startskottet för min uppsats eftersom det var i samband med dessa som jag började fundera kring vilka olika innebörder begreppet kan ha men också vilken roll som vi socialarbetare kan ha i denna process. Båda dessa organisationer ingår i ett större sammanhang av social mobilisering och högljudda protester mot den förda politiken och som i litteraturen ibland beskrivits med "empoderamiento". De har uppstått efter landets ekonomiska kollaps och är ett uttryck för folkets försök att gå sin egen väg och söka utanför gängse kanaler för att hitta en väg ur fattigdomen.

La Toma del Sur är ett arbetskooperativ i Buenos Aires bestående av 12 personer som sysslar med återvinning av plast och annat som hämtas från stadens sopor. Verksamheten bedrivs i en ockuperad fabrikslokal sedan 2003 och medlemmarna har alla förflutet i den s.k. "movimiento

piquetero” (se politiska debatten). Förutom själva återvinningsverksamheten driver medlemmarna en matsal för hemlösa barn. De har planer på utökad social verksamhet. Fabrikslokalen ligger i ett av storstadsområdets fattigare områden, arbetsförhållandena är direkt livsfarliga och de omfattas inte av några försäkringar. Det är inte ovanligt att de arbetar 14 timmar per dygn. På platsen arbetar kvinnor, män och barn. Nästan sedan initialfasen har ett gäng socialarbetare med anknytning till ett närliggande universitet funnits med som stöd under kooperativets framväxt som en form av yrkespraktik inom utbildningen. Jag har samtalat med tre av dessa socialarbetare.

Även **PI.ES por la Tierra** är en organisation som arbetar i en mycket utsatt del av Buenos Aires. Denna icke statliga organisation startades upp 2002 av ett några äldre ungdomar varav två är utbildade socialarbetare och arbetar i ett område där några av dem själva växte upp. Bland ungdomarna i detta område är den sociala problematiken stor, arbetslöshet, missbruks och gängproblematik dominerar deras vardag och största delen av dygnet står de och hänger i gathörnen. Jag samtalade med två av socialarbetarna.

Väl hemma i Sverige började jag se mig om efter andra uttryck för empowerment, d.v.s. organisationer som jag på något sätt kunde förknippa med begreppet och som kunde göra min bild fylligare. Jag tog avstamp i litteraturen jag funnit på området och började sökandet efter socionomer som jag förmodade hade empowerment som ett närvarande perspektiv. Resultatet är följande personer:

Kurator inom barnpsykiatri. Jag hörde talas om att vissa avdelningar inom BUPs verksamhet arbetar efter det Salutogena Perspektivet och KASAM-begreppet vilka jag kände igen från litteraturen om empowerment. De har gemensamt betoningen på individens egen förmåga att påverka sin situation och känsla av sammanhang som hälsofaktor. Därför har jag träffat en kurator på en utredningsavdelning i Skåne.

Socionom i skola. Litteraturen jag presenterat ovan om empowerment inom skolan berättar att det talats om empowerment i samband med elevdemokrati och elevhälsa, bland annat i propositionen ”Hälsa, lärande och trygghet” från 2001. Jag kontaktade därför en socionom som arbetar inom skolan.

Socionom i handikappförbund. Empowerment har ofta använts inom handikapprörelsen för att beskriva de funktionshindrades motvilja mot att vara passiva mottagare av socialhjälp, men även som en målsättning för deras arbete. Jag lyckade få tag i en socionom som är aktiv inom ett handikappförbund.

En icke-statlig **frivilligorganisation** som bland annat arbetar med socialt arbete i Sverige. Jag kontaktade dem då jag tänkte mig att en frivilligorganisation i sig är ett uttryck för empowerment eftersom det kan ses som komplettering av vad som erbjuds från staten. Dessutom formulerar de i

policydokument att "hjälp till självhjälp" är en av deras viktigaste utgångspunkter. Jag träffade tre av deras socionomer i ett samtal.

Min avsikt är inte att göra en jämförelse mellan Sverige och Argentina. De olika typer av organisationer som jag valt att ta med skall ses som kompletterande varandra i ansatsen att ge olika exempel på empowerment i praktiken. Jag har således inte letat efter arbetskooperativ eller ungdomsorganisationer i Sverige utan sökt efter områden jag inte redan hade exempel på.

Sammanställningen av de sex intervjuerna har gjorts efter följande punkter:

- 1) Om de använder begreppet empowerment? På vilket sätt?
- 2) Finns perspektivet närvarande på arbetsplatsen (oavsett om ordet används eller inte)?
- 3) Hur jobbar de på organisationen?
- 4) Vari ligger stärkandet av individen/gruppen?
- 5) Vilken är socionomens roll i den stärkande processen?
- 6) Teoretiska perspektiv, perspektiv, människosyn som påverkat dem?
- 7) Upplever de någon förändring i synsätt på hur hjälpen bäst utformas?

1 & 2) Om begreppet empowerment och perspektivets närvaro på arbetsplatsen:

Socialarbetarna på **arbetskooperativet** använder sig ibland av begreppet "empoderamiento" i betydelsen återupprättandet av medborgerliga rättigheter med stark betoning på gruppen. Det är genom att gå samman som man åstadkommer något och rättigheterna handlar om arbete, utbildning, hälsa och ett värdigt liv. Perspektivet är närvarande framförallt genom hur samarbetet är utformat. Kooperativet startades upp av aktivisterna själva som bad om hjälp när de insåg att de inte kontrollerade vissa aspekter. Relationen utmärks av ett ömsesidigt lärande. Socialarbetarnas projekt/insatser uppstår ur gemensamma diskussioner men initiativen kommer nästan alltid från kooperativet. För socialarbetarna är detta en chans att delta i landets nutidshistoria genom att samarbeta med nya sociala rörelser. I den nya ekonomiska situationen i landet krävs nya sätt för socialarbetare att arbeta på vilket de här får en chans att testa. Eftersom kooperativet driver matsalar och planerar andra sociala aktiviteter driver de tillsammans med socialarbetarna socialt arbete på en annan nivå. De uttrycker flertalet gånger att de lärt sig lika mycket av kooperativet som vad de själva kunnat tillföra och att man inte får löpa risken att hamna i ett enkelriktat hjälpandeförhållande.

PI.ES säger att de inte använder begreppet medvetet men under intervjuens gång pratar de ändå om "empoderamiento" som en process genom vilken människor blir medvetna om sina rättigheter och de menar att arbetet måste utföras på så lokal nivå som möjligt och utarbetas underifrån eftersom de enda som har kunskap om de verkliga behov som finns i ett kvarter är invånarna själva. De säger

bland annat att när projekten planeras uppifrån, från staten, försvinner kärnan upp i komplicerade byråkratiska processer. Socialarbetarna som startat organisationen har själva växt upp i området under tuffa förhållanden vilket var motivationen till att starta organisationen. De poängterar dock att organisationen är av och för ungdomarna, inte den anställda personalen och att 95 % av deras arbete sker ute i gathörnen, inte på kontoret. Målsättningen med arbetet är informera om rättigheter och strategier för att individerna själva skall kunna utnyttja dem. Socionomerna på **frivilligorganisationen** säger att de inte uttryckligen använder sig av begreppet empowerment men att det ändå kan beskriva en hel del av deras verksamhet. Först och främst är det en icke-statlig organisation som arbetar nära människorna. Vidare arbetar de med en rad olika stödjande grupper, exempelvis krisgrupp för kvinnor, självhjälpsgrupper där syftet är att stärka dem som individer. empowerment innebär att *"ge folk en putt att se starka sidor, att våga ta svåra saker"*. Samtidigt betonar de att de inte kan praktisera empowerment fullt ut, så som det ibland beskrivs i litteraturen eftersom de inte kan *"... gå och visa till folk att ta makten"*. Situationen kräver ofta ett gott ledarskap för att stimulera processer. Många av dem som de arbetar med mår väldigt psykiskt dåligt och har helt enkelt inte den handlingskraften själva. Det handlar även om att se till så att alla i gruppen blir sedda, att lyfta fram dem som inte tar plats själva. Med detta i beaktning talar de hellre om stödjandegrupper än om självhjälpsgrupper. Inte heller socionomerna på BUP, Skolan eller Handikapporganisationen använder sig av begreppet, dock har alla hört talas om det.

Handikapporganisationen sa att *"..oh, jag skulle läst på. Nä, men jag tänker att det är en form av påverkansarbete, man försöker ge enskilda och grupper instrument att själva kunna påverka sin situation"*. Hon menar att detta sätt att tänka är utgångspunkten för henne i allt arbete och att om man traditionellt inom handikapprörelsen sett sig som den funktionshindrades advokat är arbetet idag mer inriktat på att presentera material och ge andra redskap så att individen eller gruppen kan göra saker själva, bli självständiga och oberoende. Handikapporganisationen har en viktig roll i att förse de funktionshindrade med kunskap. På **BUP** uttrycktes en viss skepsis mot den här typen av ord som man inte kan mäta men socionomen tycker att innebörden ligger nära det som de jobbar med. De har dock valt metoden "Salutogenes" eftersom det är något som går att mäta och har visat sig fungera bra för dem. I denna är stärkandet av individen centralt och de är inriktade på att lyfta fram de positiva och friska sidorna hos ungdomarna. De vill vända varje kris till någonting positivt och visa på strategier för att de skall kunna hantera kriser i livet. **Skolsocionomen** definierar inte själv begreppet men säger att vissa av hennes sysslor syftar till att stärka individer och ge tillbaka handlingskraften genom att hon när hon träffar elever och föräldrar tänker lösningsfokuserat, ser vad som fungerar. Hon tycker vidare att det har en viss politisk klang.

3) Hur de jobbar:

I gemensamma diskussioner mellan socialarbetarna och arbetarna i **kooperativet** formuleras behov och brister som de förstnämnda sedan ser om de kan göra något åt i form av projekt med stöd från universitetet. Aktuella teman har varit integration i närområdet, olika hälsoaspekter, upprustning av ett bibliotek och relationen med myndigheter. Under uppstartandet var arbetarna exempelvis helt koncentrerade på produktionen vilket ledde till att hygien och hälsa ej prioriterades. Då de arbetar bland sopor och löper stora risker för olika smittor och har farliga arbetsställningar fanns ändå ett upplevt behov av att säkra dessa aspekter. Socialarbetarna hade därför workshops med arbetarna om hälsa och organiserade en första hjälpen utbildning. De planerar att utöka denna del till en enklare sjukvårdsmottagning för alla i området. Ett annat projekt de varit delaktiga i var att söka bistånd från myndigheter, fylla i papper och förhandlingar med lokala tjänstemän. **PI.ES** huvudsakliga arbete går ut på att befinna sig i gathörnen bland ungdomarna och genom samtal och workshops kring vissa teman försöka påverka deras sätt att tänka. Deras största fiende är den s.k.

”naturaliseringsprocessen” som de menar har förgiftat ungdomarna i området som inte ifrågasätter de orättvisor i samhället som bidrar till att de lever så marginellt. Exempelvis ser det som helt naturligt att polisen, som egentligen är till för att skydda medborgarna, är deras största fiende. De blir ofta trakasserade och utsatta för razzior. **PI.ES** vill ge makten tillbaks till ungdomarna och visa på alternativa sätt att leva. De arrangerar även en del läger och andra utflykter för att visa andra platser än ”gathörnet”, vilket få av dem känner till. **Frivilligorganisationen** driver olika stödjande grupper och öppna caféverksamheter för långtidssjukskrivna, daglediga, arbetslösa, ensamma, deprimerade osv. där de har en ganska flexibel roll. De bedriver ingen terapeutisk verksamhet men en del samtal får ändå den karaktären. De är administratörer och samordnare av verksamheterna men har även en deltagande och stödjande roll. Genom grupperna skapar de ett sammanhang för individerna där de kan ta ansvar efter egen förmåga och vilja. Medlemmarna kan testa sig fram och växa i sin takt men socionomerna finns alltid där att falla tillbaks på. Det blir en hel del improvisation efter vilka individer som är närvarande. Socionomerna har en hel del samtal i grupp, kring rent praktiska saker men även om tyngre ämnen. De har även andra aktiviteter som stresshantering, avslappning, massage och resor. Några gånger om året organiserar de större evenemang där de försöker engagera individerna på olika sätt. I grupperna försöker de vara en trygg punkt och anpassa sig efter det behov av ledarskap som finns i varje grupp. En annan viktig funktion är att vara ledsagare i socialiseringsprocessen och hjälpa till att öka den sociala kompetensen. Att lära sig relatera till och samverka med andra människor är fundamentalt för självförtroendet.

Handikapporganisationens arbete utförs på riks-, distrikts- och lokal nivå. Mest energi läggs på intressepolitiskt påverkansarbete, opinionsbildning och informationsspridning på samtliga nivåer då

de menar att här avgörs förutsättningarna för de funktionshindrade att klara sig i samhället. Viktiga frågor är tekniska hjälpmedel, habilitering och rehabilitering. Det mesta av arbetet är alltså riktat mot föreningar, beslutsfattare, tjänstemän och politiker och inte mot de funktionshindrade individerna. De tar fram relevanta fakta om de funktionshindrades situation och sprider den på alla möjliga tänkbara sätt. Målsättningarna är två: dels att underlätta för beslutsfattare men även att funktionshindrade runt om i landet ser att de inte är ensamma. På lokal nivå finns även en social funktion med träffar och stödjande aktiviteter. Den mer kurativa delen av arbetet med medlemmarna utförs inom landstinget, som är en av målgrupperna för informationsspridningen. Hon har även en del andra uppgifter så som att vara länken till forskning och utveckling, att göra föreningsbesök, föredrag och samverka med andra handikapporganisationer. På BUPs utredningsavdelning stannar ungdomarna några veckor och personalen försöker genast sätta igång positiva förändringsprocesser hos dem och deras föräldrar. Det salutogena perspektivets grundbultar är att öka begripligheten, hanterbarheten och meningsfullhet för ungdomarna och att ge dem kunskaper om vilka skyddande faktorer de har. De vill uppmärksamma kroppsliga, personliga, familjära och sociala faktorer som finns kring ungdomen och som de vet är bra för deras hälsa och utveckling. På feedbackmöten lyfts bara positiva saker fram. Den s.k. kontaktpersonen koncentrerar sig på ungdomen och kuratorns roll att arbeta med föräldrarna, omgivningen och det sociala nätverket. Hon samlar in bakgrundsinformation om ungdomen och får föräldrarnas syn på situationen. Denna återger hon sedan de andra via kontinuerliga möten. Självklart blir det terapiliktande samtal även med föräldrarna, då de ofta har en svår problematik de brottas med och det kan då handla om att motivera dem till att ta itu med saker. En stor uppgift kuratorn har ligger i att lyfta fram positiva saker med deras barn, hjälpa dem att hitta nya sätt att umgås och att hitta på saker tillsammans. **Socionomen i skolan** är anställd av socialförvaltningen och hennes främsta uppgift är att identifiera riskfaktorer på ett tidigt stadium hos elever för att kunna fånga upp och sätta in resurser tidigt. Det finns risk- men även friskfaktorer på nivåerna individ, familj, nätverk, samhälle så det är viktigt att ha ett helhetsperspektiv. Man kan således se det som ett förebyggande arbete då målsättningen är att riskfaktorerna skall motverkas och inte leda till problem för eleven. Om det ändå skulle bli ett fall för socialförvaltningen har hon ett nära samarbete med dem. Hon samarbetar även med IM och organiserar läxhjälpstimmar och med kyrkan. Hon försöker arbeta efter ett helhetsperspektiv. Problem tas upp på elevvårdskonferens med eleven och föräldrarna och man försöker reda ut var problemet egentligen ligger och se om man kan hjälpa dem på något sätt. Ofta brukar någon av personalen fokusera på ungdomen och en annan på föräldrarna. Skolsocionomen har även föräldragrupper där hon arbetar efter manualbaserade arbetsmodeller. En av dem utförs i större grupper med syftet att *”...försöka få dem att göra något av det svåraste som finns, nämligen att*

ändra sitt bemötande av barnet”. Man diskuterar sig fram till olika strategier som de får prova hemma tills nästa gång. Hon betonar att det inte är hon som sitter inne med lösningarna, utan att föräldrarna får jobba mycket vilket de ibland uttrycker besvikelse över. Hennes uppgift är att stödja, uppmuntra och tillåta de att ta det i sin egen takt.

4) Vari ligger själva stärkandet av individerna och grupperna

I fallet med **arbetskooperativet** är den viktigaste vinsten av socialarbetarnas närvaro den ökade trovärdighet det ger dem i kontakten med myndigheter och andra organisationer. Medlemmarna har problem med att bli tagna på allvar och behandlas ofta som oseriösa ockupanter. När de har med sig socialarbetarna blir de bemötta med mer respekt. De känner sig stolta över att någon tror på dem och vill vara delaktiga i deras projekt, vilket ger dem kraft att arbeta vidare. Samarbetet markerar de seriösa ambitioner de faktiskt har. För **PI.ES** medlemmar sker den största förändringen om de lyckas ändra ungdomens sätt att tänka om sig själv. Stärkandet ligger i att de planterar små frön om att individen är ett handlande subjekt som ansvarar för sitt eget välmående och inte ett objekt som bara accepterar situationen. Med kunskapen om sina rättigheter och om vilka tillgångar samhället faktiskt erbjuder dem får de verktyg att själva reflektera över sin situation, hur de vill ha det och om det är dags att göra något. Detta kan handla om familjerelationer, missbruk och kriminalitet, om kriget mot polisen eller om utbildning och arbete. En annan viktig faktor är att de har en egen lokal att vara i. Dessa ungdomar har ingen annan stans att vara, de blir bortkörda vart de än är. Här får de en fristad och kan börja växa som individer. Arbetet på **Frivilligorganisationen** syftar främst till stärkandet av individen utifrån den situation han/hon befinner sig. En stärkande faktor är att få delta i ett sammanhang, att vara en del av någonting större och känna att man kan påverka. Andra viktiga saker är att lära sig samarbeta med andra människor, bli sedd och bekräftad, dela sin verklighet med andra och se att man inte är ensam. Personalen frågar aldrig efter diagnoser då de vill kunna se allt annat som personen är och att de kan få presentera sig som de vill. De coachar personer att ta mer ansvar i lagom portioner. Det är dock viktigt att inte släppa för mycket så att de inte klarar av situationen då stärkandet ligger i att behärska något. Ofta får socialarbetarna anstränga sig för att inte ta över utan avvakta och se vad som kommer fram, dock med vetskapen om att många behöver en ledare. Om det uppstår konflikter eller problem försöker de utnyttja situationen till att lära personerna att hitta strategier att lösa det på som de även kan ha med sig i andra situationer. Frivilligorganisationen erbjuder ett mänskligare alternativ till många myndigheter där ramarna är så formella.

Handikapporganisationens arbete är direkt eller indirekt stärkande för individen på olika sätt. Först och främst får den funktionshindrade känna att den inte är ensam om sina problem och att man inte behöver skämmas. Kan man dessutom öka medvetandet i samhället i övrigt så att deras bemötande

av den funktionshindrade blir annorlunda stärker det självkänslan ytterligare. Påverkansarbetet gör också så att de får rätt till bra teknisk utrustning vilket har betydelse för hur individen klarar sig. Det minskade beroende av andra människor som detta bidrar till är positivt för självkänslan. Samtidigt är ett visst beroende oundvikligt och detta inte skall kännas som ett misslyckande. Vidare handlar det om att lära ut strategier, exempelvis om var den skall placeras sig i ett rum för att höra och se bäst. Det handlar om ökad medvetenhet om handikappet och hur det påverkar olika situationer, att inte vara rädd eller osäker, att tala om för omgivningen hur de kan hjälpa en och inte skämmas. I en individ- mot- individsituation är det viktigt att möta personen precis där han/hon befinner sig här och nu, att verkligen se den och inte tänka på annat. Personen måste få känna sig bekräftad och återupprättad och således också stärkt. Även **BUP** arbetar främst med stärkandet av individen och de viktigaste instrumenten är betonandet av positiva och fungerande saker istället för fokusering på det problematiska och dåliga. En annan viktig sak är att få en sann och realistisk bild av ungdomens möjligheter. Genom skolutredningar tar man bland annat reda på vilken nivå de ligger så att de har en verklig chans att klara av det. En orsak till den dåliga självbilden hos många är att de varit felplacerade i skolan och kanske egentligen behövt gå i särskola eller annan form. Att vara i rätt miljö påverkar vad som är hanterbart och begripligt eftersom möjligheterna till positivt utfall av ansträngningarna ökar. Det är också stärkande för ungdomarna att hitta på roliga saker som att rida, åka go-cart, laga mat, eller bara åka och köpa en glass. Avdelningen har även filmgrupper som syftar till att behandla ett ämne och diskuterar. Även här försöker man vända problematiska situationer och konflikter till något positivt, man tar tillfället i akt och arbetar gemensamt fram strategier för ungdomen genom att peka på vad olika sorters beteende får för olika bemötande. Vid möten med föräldrar belyser man bara framstegen. Kan man under utredningstiden skaffa sig en så korrekt bild som möjligt av ungdomen, ökar chansen att den får rätt sorts hjälp. Fel metoder som bara leder till ännu ett misslyckande är förödande för ungdomens självkänsla och känsla av sammanhang. Även i **skolan** ligger det stärkande i att betona det som är positivt och bygga vidare på det. Att identifiera riskfaktorer tidigt är också viktigt så att de inte hinner påverka självkänslan alltför mycket. I föräldragrupperna försöker de att inte skuldbelägga föräldrarna utan bekräfta att de gör så gott de kan och att det kan vara tuffa situationer. Även insikten man förmedlar till föräldrarna att det inte finns några genvägar och att det är dem som måste jobba för att uppnå en förändring är av stor betydelse.

5) Socionomens roll

Socialarbetarna på **kooperativet** nämnde att deras närvaro var viktig framförallt ur formella aspekter. Detta har dock inte så mycket att göra med att de är just socialarbetare utan snarare med att

de har en utbildning, kan det byråkratiska språket och att de representerar ett universitet. Främst personliga egenskaper påverkar arbetets karaktär som att de är fördomsfria, lyhörda och engagerade. Vissa för socialarbetaren typiska kunskaper har dock varit till stor nytta i denna erfarenhet. Att sätta behov i förhållande till resurser, utvecklingsperspektivet, långsiktigheten, och flexibiliteten är några exempel. Socialarbetaren har en bred och aktuell kunskap om samhället och kan analysera situationer i förhållande till större strukturer. Han/hon kan arbeta på de olika nivåerna individ, grupp och samhälle. I framtiden kommer även socialarbetarnas kunskaper om hälsa, ungdomar, missbruk, relationer, könsstrukturer o.s.v. att behövas. Det finns även en hel del social problematik hos medlemmarna att ta itu med. Det är även dem som håller sig även ajour med forskning.

Socialarbetarna på **PI.ES** säger att deras roll är att vara folkets verktyg genom vilka de kan få hjälp att förverkliga sina idéer. Ungdomarna de arbetar med har många idéer men saknar administrativa och strukturella kunskaper. Socialarbetarna har en kunskap om samhället de vill förmedla. Att arbeta med sig själva som redskap tror de är unikt för socialarbetaren, samt att starta, genomföra och avsluta projekt och workshops. De kan analysera verkligheten och välja att förändra den. Sättet att se på individen som subjekt är också det speciellt för socialt arbete och är en avgörande faktor för PI.ES. De nämner också kunskaper om grupper och processer, myndigheter, domare och byråkratin.

Frivilligorganisationens personal menar att det till viss del är av betydelse att de är just socionomer. Först och främst att de är professionella och trygga och kan ta att det strular till sig, att människor bryter ihop under en träff eller att det uppstår konflikter. Även om de inte bedriver terapeutisk verksamhet kommer deras kunskaper om samtal väl till pass. En av dem säger att *"vi kan ju faktiskt hålla folk på något sätt för att de inte skall braka ihop fullständigt"*. De nämner även att de har ett samhällsperspektiv och kan sätta in individen i en bredare kontext och på så sätt bättre förstå situationen. En annan utmärkande sak är öppenheten och bredden, att klara av många olika situationer till skillnad från dem som arbetar efter fasta metoder och med en tidsbegränsning. En annan viktig sak är kontakten med vad som pågår i samhället i övrigt, forskning och andra aktuella frågor och samarbeta med andra institutioner, myndigheter och organisationer. I kontakterna utåt ger det dessutom trovärdighet och en känsla av att kunna göra sig förstådd. Att kunna hoppa mellan individ, grupp och samhällsnivå är också speciellt för socionomer, att se samband mellan det lilla och det stora och att göra avvägningar mellan dem. Slutligen nämner de även det informella goda ledarskapet och att kunna använda sig själva som redskap. I arbetet på **Handikapporganisationen** kommer de socionomrelaterade kunskaperna väl till användning. Även hon nämner samhällskunskapen, att veta var man kan hämta information och att kunna orientera sig bland myndigheter och institutioner. Hon nämner också förmågan att kunna koppla individens behov till samhället i stort, vilket innebär att kunna utgå från den enskildes behov men anpassa informationen

till vad som är mottagligt. Socionomen har även förmågan att kunna arbeta på olika plan och hoppa mellan olika perspektiv. Socionomer bidrar vidare till att förbättra demokratin genom att ge en röst till dem som inte klarar av att delta av sig själva. Hon säger att hon ofta får frågan hur hon, med sin socionombakgrund ser på olika saker de diskuterar inom föreningen. Kuratorn på **BUP** har en specifik uppgift i föräldrakontakten som ju indirekt kan bidra till stärkandet av ungdomen. Hon är den som kan omgivningen och nätverken bäst. Hon har även kompetensen att kunna koppla ungdomens problem till familjens historia och bakgrund. Hon undersöker allt från graviditet/förlossning, tidig uppväxt, fysisk hälsa till föräldrarnas egen uppväxt. Hennes kunskaper om samtalet, att kunna motivera dem till att stödja ungdomens behandling eller att själva söka hjälp om så skulle vara önskvärt är också något som socionomrollen bidrar till. Hennes familjeterapeutiska kompetens ser hon som en förutsättning för sitt arbete. Hon säger även att kuratorerna och psykologerna ofta har liknande syn på ungdomens problematik men att de ibland kan komma på tvärs med vad en del läkare anser. Slutligen är socionomens kunskap om andra myndigheter och behandlingsalternativ viktiga för avdelningen när det kommer till placeringar av ungdomarna. Inom **skolan** är socionomens roll viktig då hon har ett helhetsperspektiv och kan sätta in individens behov i ett större sammanhang. Även metoden att tänka i risk- och friska faktorer är unikt för socionomen. Om allt är kaos kanske det är en lektion som eleven fungerar bra på. Vad beror det på och hur kan den situationen överföras till andra sammanhang? Hon bygger vidare på det friska. Även hon nämner även samhällskunskapen, att kunna använda sig själv som redskap i samtalsituationer och att hantera mötet med människan, se människan. Socionomens utbildning i samtalsmetodik är unik, menar hon då de ofta tar vid då plåster och sprutor inte hjälper, där det inte finns något annat än sig själva att ta till. Slutligen nämner hon även den breda kunskapen om vad samhället erbjuder i form av bistånd och annat.

6) Teorier, Perspektiv och Människosyn.

De argentinska socialarbetarna på **arbetskooperativet** understryker att det mest avgörande är en personlig inställning till socialt arbete, om solidaritet och kamratskap. Detta påverkar arbetet mer än vilka teorier du använder dig av. De utgår dock från en människosyn som handlar om att kollektivet åstadkommer mer än individen. De tar även upp uttrycket ”Social Ekonomi” som handlar om en antikapitalistisk världsordning där allt överskott investeras i nya projekt som genererar nya arbetstillfällen istället för att tas ut som vinst. På **PLES** säger de att de inte utgår från någon speciell teori men att de har en ideologiskt ramverk som handlar om att människor skall bli medvetna och handlande subjekt. **Frivilligorganisationen** arbetar mycket efter KASAM-begreppet, att erbjuda ett sammanhang och att fokusera på det friska och inte det patologiska. Det salutogena perspektivet är

viktigt för dem. De nämner även ADL, miljöterapi och mindfulness som närvarande perspektiv i deras arbete. De har en humanistisk människosyn och en tro på att människan klarar mycket. Att människan har ett värde oavsett yrke eller status är ett budskap de ofta återkommer till. Socionomen på **Handikapporganisationen** har den psykodynamiska ansatsen och de engelska objektrelationsteoretikerna som närvarande perspektiv. Hon har även en humanistisk människosyn om allas lika värde utifrån sin kristna tro, och att helheten är mer än delarna. Vidare tror hon att gruppen åstadkommer mer än varje enskild individ men att man bör vara medveten om olika gruppprocesser och stadier som gruppen genomgår. Tankarna om att möta individen precis där den är också viktiga för henne. Socionomen på **BUP** säger att hon arbetar efter stress/sårbarhetsmodeller och anknytningsteori. **Skolsocionomen** har också en psykodynamisk skolning i grunden men som utvecklats till mer lösningsfokuserat sätt att tänka. Nätverksperspektivet, att se vilka resurser som finns kring individen är också viktigt. Det kognitiva synsättet har hon börjat använda sig av mer på senare år.

Diskussion

Vad kan vi då säga om orsakerna till begreppets spridning utifrån det material jag presenterat här? Är empowerment ett nytt vetenskapligt paradigm eller kan denna beskrivning ifrågasättas och i så fall hur?

Mina möjligheter i den här uppsatsen sträcker sig enbart till att diskutera omständigheter och samband från det presenterade, men begränsade, materialet som talar för eller mot paradigmaten och att ge exempel på alternativa förklaringsmöjligheter. Jag börjar med att jämföra mitt material med hur Kuhn beskrev den vetenskapliga utvecklingen utifrån begreppen konsensus, kris och revolution för att sedan diskutera andra omständigheter som stödjer eller motsäger tesen. Sist presenteras ett alternativt sätt att förstå begreppets utbredning genom delar av kritisk diskursanalys uppbackat av ett konfliktperspektiv.

Råder det **konsensus** kring definitionen av empowerment? I mitt inledande avsnitt om den politiska debatten såg vi att begreppet inte har en, utan fler politiska hemvister. Begreppet myntades i vänsterkretsar men plockades upp av mer liberalt orienterade författare och längs vägen skedde en viss innebördsförskjutning. Stundvis har vänstern och högern, genom begreppet, förenats i en kritik mot välfärdsstaten, exempelvis i Sverige under 90-talet. Vänstern har i dessa sammanhang menat att välfärdsstaten urholkar demokratin då besluten tas för långt från folket när högern fortsätter att hävda att den genomför ett övergrepp på individens frihet. De har således gemensamt enbart att de

använder sig av begreppet och det faktum att de kritiserar välfärdsstaten. Definitionen av begreppet, precis som uppfattningen om varför det behövs och med vilken målsättning fortsätter att höra hemma på vars en politisk kontinent. Vidare verkar det finnas ett samband mellan vilken innebörd begreppet får och den typ av välfärdspolitik som förs, eller i alla fall hur denna upplevs av olika grupper. Upplevs den påträngande blir empowerment alternativet som skall motverka dess negativa effekter som passivisering och beroende. Så var fallet i USA på 70- och 80-talen och så är även fallet till viss del i Sverige idag. Är staten istället frånvarande, generellt eller i förhållande till vissa grupper, blir i stället empowerment en beskrivning av kraven på ett ökat statligt ansvar som exempelvis för de sociala rörelserna i Argentina idag. Empowerment verkar således vara något av ett kameleontbegrepp vars innebörd definieras som någots motsats. Detta kan tolkas som att när begreppet har en fiende får det en funktionell betydelse, vilket dock inte behöver innebära att idéerna är tillräckligt bärande för att utgöra ett eget paradigm.

Även inom de mer konkreta användningsområdena såg vi att spridningen var stor och att empowerment har en egen innebörd inom flertalet olika fält. Definitionerna skiljer sig mellan olika fält, men även inom ett och samma område såg vi att innebörden kan variera.

I mina exempel på praktik fanns spridningen representerad på motsvarande sätt. Av svaren på de första två frågorna kan vi utläsa att socialarbetarna på kooperativet och PLES använder sig av ”empoderamiento” i samband med beskrivningarna av sina arbetsplatser och att dessa stämmer väl överens med litteraturen om social mobilisering av utsatta grupper. Däremot använder ingen av de svenska socionomerna aktivt sig begreppet av mer eller mindre medvetna skäl. På frivilligorganisationen verkar de ha reflekterat kring och medvetet valt bort begreppet, bland annat då de ser begränsningar i att faktiskt kunna uppfylla det. Skolsocionomen menade att begreppet hade för politisk klang och socionomen på BUP uttryckte skepsis mot ett begrepp som inte går att mäta. Representanten för handikapporganisationen uttryckte osäkerhet inför ett komplicerat ord. Alla hade dock hört talas om begreppet och tyckte att perspektivet fanns närvarande på deras arbetsplats. Deras beskrivningar av begreppet stämmer väl överens med den litteratur om praktiken jag presenterat i alla fall utom skolan. Frivilligorganisationens och BUPs perspektiv stämmer väl med den andra dimensionen av begreppet inom hälso- och sjukvården som handlar om det inre tillståndet. Handikapporganisationens representant menade att empowerment är ett påverkansarbete som syftar både till att förbättra för de funktionshindrade som grupp och som enskilda individer precis så som det beskrivs av Backenrot och Renblad. Med detta vill jag poängtera att även om de inte själva beskriver sitt arbete som empowerment finns det författare som gjort denna koppling. Skolsocionomen, som är det enda undantaget, nämner i och för sig att hon arbetar med att stärka

individer genom att tänka lösningsfokuserat men litteraturen skolan beskriver inte processen likadant.

Hur skall vi tolka det faktum att de svenska socionomerna känner till men inte använder sig av begreppet när de argentinska socialarbetarna gör det? Förklaringen skulle kunna vara så enkel som att det inte känns lika laddat för spansktalande att använda ordet eftersom de har en egen motsvarighet. En annan tolkning är möjlig om vi istället ser till själva karaktären av empowerment i respektive situation. Kooperativets och P.I.E.S former ligger nära begreppets ursprungliga betydelse och har hög grad av "underifrånperspektiv" vilket innebär att det inte går att ifrågasätta att det är empowerment det handlar om. Det är inte de professionella som sätter agendan och socialarbetarna har snarare karaktären av arbetstagare eller samarbetspartners. En socionom på frivilligorganisationen i Sverige påpekar att full empowerment inte är en realistisk målsättning beroende av besökarnas problematik. Även Robert Adams och Barbara Cruikshank belyser i sina böcker den inneboende problematiken med socialarbetarens karaktär i situationen. De menar att den faktiska maktutövningen är lika stor men att beslutsansvaret bollats över på individen. När det krävs stora insatser "uppifrån", i vissa fall hela institutioner, blir det således problematiskt att tala om empowerment, även om det är ett perspektiv man gärna refererar till. Handikapporganisationen som utmärks av underifrånperspektiv men inte använder begreppet är undantaget som talar emot tesen.

Som vi sett utmärks alla tre nivåer av avsaknad av enhetlig definition och innebörd av begreppet. Finns det då några gemensamma arbetsmetoder för att förmedla empowerment? Jag har här främst granskat praktikens tillvägagångssätt med eventuell uppbackning av litteraturen om praktiken. Den politiska debatten fann jag för generell för bidra till denna frågas svar.

Ett problem ligger i det faktum att några av dem inte säger sig arbeta efter empowerment. Hur skall de då kunna stå till svars för huruvida de använder standardiserade metoder eller inte? Då deras verksamheter kopplats ihop med empowerment via litteraturen anser jag ändå att det är relevant att granska hur de arbetar för att se om det finns några generella trender som skulle kunna tyda på ett nytt paradig. Frågorna tre och fyra handlade om arbetsformer och vari stärkandet ligger. En del tillvägagångssätt återkom hos två-tre av arbetsplatserna. Några av dem arbetar med vad man skulle kunna kalla för "självförtroendecoaching". De skapar former för umgänge som dels syftar till att minska ensamhetskänslan och att skapa ett sammanhang för individerna samtidigt som situationen utnyttjas för att lära dem användbara strategier i sociala sammanhang. Några av dem har det Salutogena Perspektivet och KASAM gemensamt. Andra delar informationsspridningsformen eller arbetet med ökad självkänedom och att öka de faktiska möjligheterna att bemästra situationen. Vissa av aktiviteterna känns igen från den litteratur jag presenterat men i litteraturen finns förslag som inte återspeglats i mina exempel på praktik, exempelvis formell utbildning.

I övrigt finns ingen klar tråd som talar för att det råder konsensus kring tillvägagångssätten.

Krisen har enligt Kuhn en central roll för ett nytt paradigms begynnelse. Vi såg att empowerment blev ett populärt ord främst under 90-talet, en period då Sverige drabbades av en ekonomisk kris som bland annat ledde till ett starkt ifrågasättande av den kostsamma välfärdspolitiken och dess legitimitet och framtid. Diskussionen om socialpolitikens utformning och implementering intensifierades och man talar än idag om välfärdsstatens kris. Kuhn menade att den akuta krisen åtföljs av en mellanperiod där inget sätt att uppfatta verkligheten dominerar och att det därför råder vetenskaplig stagnation. För att en sida skall vinna krävs en övertygande ny upptäckt. Man skulle kunna tolka det som att vi befinner oss i detta mellanstadium. Trots att det kanske inte finns många som öppet förespråkar paternalismen, har vi sett att det finns en debatt om vad som är möjligt och om empowerment är ett rimligt arbetssätt, inte minst för oss socionomer. Befinner vi oss i detta mellanstadium finns det dock inget här som säger att det nya synsättet nödvändigtvis måste vinna.

Om empowerment är ett nytt paradigm har det via en **revolution** ersatt det paternalistiska paradigmet. Enligt Kuhn kan det bara finnas en dominerande verklighetsuppfattning åt gången, vilket innebär att inga alternativa uppfattningar får fotfäste. Ett nytt paradigm utesluter med nödvändighet andra sätt att uppfatta verkligheten på. Som vi sett ifrågasätter emellertid exempelvis Bo Rothstein att paternalismen var den dominerande formen för socialpolitikens utformning. Den svenska staten har inte varit så överförmyndande som det ofta framställs och den s.k. Möllerlinjen har haft minst lika stort inflytande som makarna Myrdal. Om paternalismen inte var ett paradigm som uteslöt alternativa tillvägagångssätt utan snarare var en av fler påverkande krafter under utformningen av den svenska modellen blir det svårt att hävda att det nu ersatts av ett annat. Vi kan dessutom se att en del av de tankar som empowerment står för funnits där hela tiden, bland annat hos Gustav Möller i form av beslutsdecentralisering och generella välfärdssystem. I så fall utmärks inte den utveckling vi studerat av stötvisa revolutioner som vänder upp och ner på hela världsuppfattningen, utan av kohandel mellan olika intressen och av succesiv integration av nya idéer. Resonemanget kan eventuellt backas upp med de svar jag fick på frågan om vilka teoretiska perspektiv och människosyn som de intervjuade inspirerats av. Flera av dem säger sig utgå från en humanistisk människosyn. KASAM-begreppet och Salutogenesen återkommer också i fler än ett fall. Vidare nämns även mindfulness, Kierkegaard och lösningsfokuserade metoder. Alla dessa perspektiv har beröringspunkter med empowerment. Några av dem går så långt tillbaka i tiden och har haft så mycket inflytande över våra samhällen att det är orimligt att tänka sig att de skulle ha varit helt frånvarande under paternalismen. Jag tänker då främst på den humanistiska

människosynen, existentialismen som har starka band till Kierkegaard och buddismen, här i form av mindfulness.

Förutom att det verkar svårt att få Kuhns beskrivning av den vetenskapliga utvecklingen att stämma med mitt material finns även andra sätt att ifrågasätta att empowerment är ett nytt vetenskapligt paradig.

Enligt de flesta definitioner handlar empowerment inte bara om att stärka individer och grupper. Syftet är att öka deras möjligheter att själva agera aktivt i olika situationer. Svaren på fråga fyra avslöjade att många aktiviteter var stärkande i största allmänhet men att det var svårt att lyfta fram konkreta tillvägagångssätt som bidrog just till empowerment, som går ett steg längre och inte bara ger styrka utan också uppmanar till självständighet, företagsamhet och utmaning. Den enda omständighet från intervjuerna som tar detta extra steg är PI.ES metod att lägga ansvaret hos individen genom att poängtera att de är handlande subjekt. Om vi vidare analyserar svaren på fråga sex som handlade om socionomens roll i processen ser vi att de mest återkommande svaren är: den breda kunskapen, flexibiliteten, att kunna hantera olika situationer och orientera sig bland myndigheter, att behärska det byråkratiska språket, att kunna arbeta på olika nivåer, att använda sig själv som redskap, samtalsmetodiken, att se individen i ett större perspektiv samt kunskaper om omgivning och nätverk. Dessa faktorer beskriver sådant som socionomer är bra på men det är svårt att koppla dem till just empowerment och det visade sig svårt att lokalisera konkreta faktorer som stimulerar processen. Det verkar finnas få tillvägagångssätt för hur socionomer arbetar med empowerment som skiljer sig från hur de arbetar i andra situationer. Däremot kan dessa specifika yrkeskunskaper komma väl till pass om de ingår i ett sammanhang som utmärks av empowerment, som i fallet med kooperativet, PI.ES och handikapporganisationen där krafterna verkligen kommer underifrån på ett sätt som det inte gör inom psykiatrin, skolan och till viss del även frivilligorganisationen. I det första fallet är socialarbetaren ett verktyg för individerna och i det senare står de själva för förmedlandet av empowerment. En möjlig tolkning är att det revolutionerande inte ligger i nya perspektiv som läggs på en befintlig institution utan i en helt ny samarbetsform. Problemet är bara att om de enda ”sanna” formerna av empowerment som representerar något nytt är de tre första måste man fråga sig hur önskvärd denna situation egentligen är? Kan man inte även se det som att empowerment behövs för att staten misslyckats med vissa åtaganden? Man kan imponeras av hur handlingskraftiga kooperativmedlemmarna är eller hur mycket handikapprörelsen förbättrar för de funktionshindrade, men skall de egentligen behöva göra det? Trots allt arbetar män, kvinnor och barn fjorton timmar per dygn under livsfarliga förhållanden i

kooperativet och funktionshindrades möjligheter är direkta resultat av tidigare generationers envisa påverkansarbete.

Sambandet mellan de tre nivåer jag byggt upp min framställning kring kan uttryckas som att ju närmare den konkreta arbetsituationen vi kommer, desto svårare är det att hitta tecken på empowerment. På det mest generella planet, i den politiska debatten, finns gott om formuleringar kring vad som är speciellt med empowerment. I praktiken är det dock svårt att skilja begreppet från stärkning i största allmänhet.

Det finns således få omständigheter i mitt material som direkt pekar på att den utveckling vi studerar har samma kännetecken som en vetenskaplig revolution. Det är dags att undersöka andra förklaringar.

Norman Fairclough menade att uppkomsten av nya begrepp kan spegla förändringsprocesser och knytas till politiska och ideologiska förändringar i samhället. Introducerandet av ett nytt begrepp kan vara ett sätt att försöka förändra världen. När begreppet medborgare byttes ut mot konsument i det han kallade välfärdsdiskursen var det ett tecken på att denna koloniserats av en nyliberal diskurs. Precis på samma sätt kan man kunna resonera om empowerments uppdykande i samma diskurs i Sverige. När kommunikatörer började prata om empowerment i samband med diskussioner om hur välfärden bäst utformas innebar detta en "kreativ praktik" eftersom begreppet innebär ett nytt sätt att se på brukarna, vilket bland annat inkluderar större frihet och ansvar för sitt eget välmående. När den diskursiva praktiken sätts in i ett större sammanhang av social praktik, i det här fallet konflikten om huruvida individens frihet är överlägsen principen om jämlikhet och rättvisa, blir bilden mer komplett. Om det nya begreppet får fotfäste och börjar användas kan det vara ett tecken på att en politisk strömning för tillfället är starkare. I Sverige fanns initiativ att lansera begreppet egenmakt från SSU, men som aldrig fick någon framgång. Det borgerliga initiativet fick däremot betydligt större genomslag. Att begreppet empowerment idag förekommer relativt ofta i diskussionerna kring socialt arbete och socialpolitik skulle således, med hjälp av konfliktperspektivet, kunna tolkas som att välfärdsdiskursen fått backa till förmån för en mer liberal diskurs.

En annan omständighet som talar för att det delvis är i de politiska processerna vi bör söka svaren till framgångarna är att den politiska litteraturen kom först och måste ha legat till grund för senare varianter. Således kan vi avslutningsvis konstatera att det finns alternativa sätt förstå begreppets spridning vilket kan ses som ett sätt att ifrågasätta att empowerment uteslutande är ett nytt vetenskapligt paradig.

Litteraturförteckning

- Adams, Robert (2003); *Social Work and Empowerment*; Palgrave Macmillian, New York.
- Alfredsson, Inger (2002); *Empowerment- ett förhållningssätt i uppsökande verksamhet*; Bulls Tryckeri.
- Andersson, Jan, S. & Mattsson, Nils-Göran (1998); *Filosofisk tanke*; Ekelunds Förlag AB, Solna.
- Arneson, Hanna (2006); *Empowerment and Health Promotion in Working Life*; Avhandling, Linköpings Universitet, Linköping.
- Backenroth, Gunnel, A.M. (1997); *Empowerment in Working Life- opportunities and obstacles from the perspective of deaf employees*; rapport från Stockholms Universitet, Stockholm.
- Blanchard, K., Carlos, J.P. & Randolph, A.(1997); *Empowerment tar mer än en Minut*; Svenska Förlaget, Hultsfred.
- Bärfverfeldt, Jeanette (1998); *Ta makten över ditt liv! - En inspirationsbok i empowerment för kvinnor*; ResursCentra, Göteborg.
- Carlberg, Alec (2005); *Ett Bättre Liv är Möjligt. Om Empowerment och Social Mobilisering*; Equal, Stockholm.
- Cech Nykvist, Berit (2005); *Empowerment och Äldre- hur det är att leva och bo o samhället som äldre*; Arbetsrapport 2005:19, Karlstad Universitet.
- Carlsson, Jerker (1997); ” Att mäta biståndets effektivitet”. Ur; Woghelmuth, L. (red) (1997); *Bistånd på Utvecklingens Villkor*; Nordiska Afrikainstitutet.
- Cruikshank, Barbara (1999); *The will to Empower democratic citizens and other subjects*; Cornell University Press, Ithaca and London.
- Fairclough, Norman (1992); *Discourse and Social Change*; Polity Press, Oxford.
- Fetterman, D.M., Kaftarian, S.J., Wandersman, A. (1996); *Empowerment Evaluation- Knowledge and Tools for Self-Assessment & Accountability*; Sage Publications, USA.
- Forsberg, Erik & Starrin, Bengt (1997); *Frigörande Kraft - Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*; Förlagshuset Gothia, Göteborg.
- Friedmann, John (1992); *Empowerment – the Politics of Alternative Development*; Blackwell, Oxford.
- Göransson, Bo (2000); ”Halvering av fattigdomen- en gemensam uppgift”. Rapport från konferensen Fattigdom i Fokus, SIDA, Global Reporting, Göteborg.
- Hagquist, Curt (1997); ”Skolan och Elevinflytandet – vision och verklighet”. Ur: Forsberg, Erik & Starrin, Bengt (red) (1997); *Frigörande kraft - empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*; Förlagshuset Gothia, Stockholm.
- Hannan, Carolyn (2000); *Promoting Equality between Women and Men in Bilateral Development Cooperation. Concepts, goals, rationales and institutional arrangements*; Avhandling, Lunds Universitet, KFS, Lund.
- Hörselskadades Riksförbunds Handlingsprogram 2005-2008, Stockholm.
- Johannessen, A. & Tufte, P.A. (2003); *Introduktion till Samhällsvetenskaplig Metod*; Liber AB, Malmö.
- Koehs, Jessica (2005); *Cuando la Ciudadanía Apremia. La Ley “Cartonera” y la Emergencia del Cartonero como Actor Público*; Espacio Editorial, Buenos Aires.
- Kuhn, Thomas S. (1997); *De Vetenskapliga Revolutionernas Struktur*; Thales, Falun.
- Linton, Magnus (2005); *Americanos*; Atlas, Stockholm.

Petras, James & Veltmeyer, Henry (2005); *Movimientos Sociales y Poder Estatal – Argentina, Brasil, Bolivia, Ecuador; Lumen Mexico, Argentina.*

Potter, Robert B., Binns, Tony, Elliott, Jennifer, A. & Smith, David (1999); *Geographies of Development*; Prentice Hall, England.

Renblad, Karin (2003); *Empowerment: a question about democracy and ethics in everyday life: ICT and empowering relationships as support for persons with intellectual disabilities*; Avhandling, Stockholm Institute of Education Press, Stockholm.

Rothstein, Bo (2002); *Vad Bör Staten Göra? – om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*; SNS Förlag, Stockholm.

Rydén, Birgitta (2004); *När Kvinnor och Män får barn – Ett psykologiskt och könsspecifikt betraktande av psykisk hälsa och ohälsa*; Avhandling, Lunds Universitet, KFS Lund.

Trägårdh, Lars (1995); "Svenskhet och Civilitet: om dygd, kärlek och oberoende i svensk politisk kultur". Ur: Trägårdh, Lars (red) (1995); *Civilt samhälle kontra Offentlig Sektor*; SNS Förlag, Stockholm och Göteborg.

Trägårdh, Lars (2000); *Empowerment och egenmakt*; Timbro, Stockholm.

Vera-Zavala, America (2003); *Deltagande Demokrati- en resa till Latinamerika och tillbaka på jakt efter demokratins framtid*; Agora, Stockholm.

Werkö, Sophie (2000); "Patient Empowerment". Ur: Nyberg, Eva (red) (2000); *Lokalt Förändringsarbete och Medborgarinflytande*; FoU Södertörn, Tullinge.

Westerlund, Hugo & Bergström, Anna (1998); *Det finns bruk för alla – empowerment i praktiken?*; Arbetslivsrapport 1998:16, Arbetslivsinstitutet.

Internet:

<http://www.kvinnor-handikapp.se/home/index.asp?sid=680&mid=1> 4/12 2006.

http://www.svalorna.org/pages_sv/SVALORNA/svalorna.html 7/12 2006.

<http://websok.libris.kb.se/websearch/hitlist?searchId=30247&page=1> 7/12 2006.

Propositioner

Regeringens Proposition 2001/02:14; "Hälsa, Lärande och Trygghet"